

B. Metodika princípov rozhodovania Pamiatkového úradu SR vo veciach stavebnotechnického /alebo reštaurátorského/ zásahu

časť 7.
Stavebná časť – typologické druhy

Vypracovali:
Darina Ulrychová
Denisa Halajová

Historická zeleň

OBSAH

1.	ÚVOD	4
2.	SÚČASNÁ SITUÁCIA	5
	2.1. PARK.....	5
	2.2. ZÁHRADA.....	6
	2.3. ÚPRAVA SADOVNÍCKA	7
	2.4. ALEJA, STROMORADIE, STROM.....	7
	2.5. ARBORÉTUM.....	7
	2.6. ZELEŇ V PAMIATKOVÝCH ÚZEMIACH	7
3.	MATERIÁLY	8
4.	PREDMET A ROZSAH PAMIATKOVEJ OCHRANY	10
5.	OBNOVA PAMIATKY A ÚPRAVA NEHNUTEĽNOSTI	11
	5.1. ZÁMER OBNOVY A ZÁMER ÚPRAVY NEHNUTEĽNOSTI	11
	5.2. PAMIATKOVÝ VÝSKUM A PRÍPRAVNÁ DOKUMENTÁCIA	11
	5.3. PROJEKTOVÁ DOKUMENTÁCIA	12
	5.4. PLÁN ÚDRŽBY PAMIATKY.....	13
	5.5. DOKUMENTÁCIA REALIZOVANEJ OBNOVY.....	13
6.	SPÔSOBY OCHRANY A OBNOVY	14
	6.1. ÚDRŽBA A PREVENTÍVNA OCHRANA	14
	6.2. METÓDY PAMIATKOVEJ OBNOVY	15
7.	NEGATÍVNE TRENDY	18
8.	POZITÍVNE PRÍKLADY	20
9.	LEGISLATÍVA (SÚČASNÉ TECHNICKÉ POŽIADAVKY NA VÝSTAVBU)	22
10.	ODPORÚČANÁ ODBORNÁ LITERATÚRA	24
11.	ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV	27
12.	ZOZNAM TABULIEK	28
13.	ZDROJE OBRAZOVEJ A FOTOGRAFICKEJ PRÍLOHY	28

1. ÚVOD

„Záhrada je posledný luxus našich dní,“ píše významný súčasný záhradný výtvarník Dieter Kienast, „pretože vyžaduje to, čo je v našej spoločnosti najvzácnejšie a najcennejšie: čas, pozornosť a priestor.“ Inak to nebolo ani v minulosti, okrasná záhrada bola synonymom luxusu a často aj spoločenskej prestíže. Záhradná tvorba sa tiahne celými dejinami ľudskej civilizácie, je zrkadlom spoločensko-ekonomických zmien, dochované objekty pamiatok záhradnej architektúry a umenia (ďalej len „PAZAU“) preto pokladáme za významné doklady civilizačnej úrovne a kultúry daného regiónu a spoločnosti. Metodika stanovuje všeobecné princípy a zásady na obnovu tohto segmentu kultúrneho dedičstva. Inšpiračným zdrojom pri tvorbe metodiky bola tzv. Florentská charta, ktorú prijal Medzinárodný výbor pre historické záhrady ICOMOS-IFLA na svojom zasadnutí dňa 21. mája 1981 vo Florencii. Tento dokument definuje historickú záhradu ako architektonickú a vegetačnú kompozíciu, ktorá je z hľadiska dejín celospoločensky významná. Historická záhrada je architektonická kompozícia, ktorej materiál je predovšetkým rastlinný, teda živý, a ako taký pominuteľný a obnoviteľný. Architektonická kompozícia historickej záhrady je tvorená štyrmi kompozičnými zložkami, a to pôdorysom, rastlinnou hmotou, stavebnými a dekoratívnymi prvkami a vodnými prvkami.

2. SÚČASNÁ SITUÁCIA

Na Slovensku sa dochovalo veľa objektov, ktoré môžeme typologicky zaradiť medzi PAZAU a ktoré sú súčasťou pamiatkového fondu v zmysle § 2 ods. 1 zákona č. 49/2002 Z. z. o ochrane pamiatkového fondu v znení neskorších predpisov (ďalej len „pamiatkový zákon“). Na účely evidencie v registroch Ústredného zoznamu pamiatkového fondu (ďalej len „ÚZPF“) a ďalších evidenciách Automatizovaného informačného systému ochrany pamiatok (ďalej len „AIS OP“) sa PAZAU členia na základné objekty prezentujúce zväčša plošné, ale aj líniové či bodové komplexné pamiatkové objekty (ďalej len „PO“), prípadne samostatné nehnuteľné národné kultúrne pamiatky (ďalej len „NNKP“) vedené pod unifikovanými názvami park, záhrada, sadovnícka úprava, aleja, stromoradie, strom a arborétum (Tab. 1). Podľa funkcie, resp. väzby na stavebný objekt sú základné objekty podrobnejšie špecifikované tzv. bližším určením.

Základné objekty môžu obsahovať ďalšie prvky a štruktúry, ktoré môžu byť rovnako samostatnými pamiatkovými objektami NNKP a zároveň sú súčasťou základného objektu PAZAU – ide o tzv. štrukturálne prvky objektov záhradnej architektúry a umenia, ktoré sú tvorené stavebnými, vodnými, terénnymi, pozemnými, umelecko-remeselnými a inými prvkami (napr. grotá, jazero, vodný kanál, pavilón, glorieta atď.) a ktoré môžu byť evidované ako samostatné PO.

Členenie na základné objekty a štrukturálne prvky vyplýva z metodického usmernenia Pamiatkového úradu Slovenskej republiky (ďalej len "Pamiatkový úrad SR").¹

Súčasťou pamiatkového fondu je aj zeleň v pamiatkových územiach, to znamená zeleň v pamiatkových rezerváciách a pamiatkových zónach.

Na základné objekty a štrukturálne prvky sa vzťahuje princíp individuálnej ochrany; princíp územnej ochrany uplatňuje orgán ochrany pamiatkového fondu v pamiatkových územiach.

2.1. PARK

Parkové objekty pri kaštieloch a kúriách, ktoré sú situované v intravilánoch sídiel, sú plošným rozsahom spravidla malé, uzatvorené zástavbou, bez väzby na okolitú krajinu, ich význam spočíva najmä v tom, že tvoria zázemie kúrie/kaštieľa. Stav, v akom sa tieto objekty dochovali, je často neuspokojivý. Kaštiele v intravilánoch obcí boli v povojnovom období adaptované na najrôznejšie funkcie, ako napríklad zariadenia sociálnych služieb, zdravotné strediská, národné výbory, školy, ale aj sklady agrochemikálií a pod.

Okolitý park bol pre nového vlastníka/užívateľa iba príťažou, čo sa odzrkadlilo aj na jeho stave a často aj na plošnom rozsahu. Pozemky v intravilánoch obcí boli a aj v súčasnosti sú atraktívne, a preto tlak na ich rozparcelovanie je stále silný. Mnohé z týchto objektov v rukách nových vlastníkov prešli obnovou, jej kvalita a rešpekt k zachovaniu pamiatkových hodnôt sa rôznia.

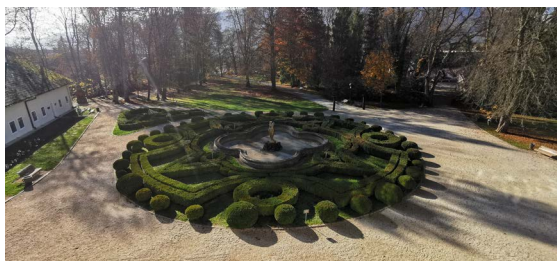
► Tab. 1. Prehľad základných unifikovaných názvov základných objektov NNKP/PO pamiatok záhradnej architektúry a umenia a ich bližšie určenie.

Typ PO	Základné objekty PAZAU
ZÁHRADA	botanická, hradná, farská, kláštorná, mnišska, rajská, palácová, kaštieľska, vilová, školská, nemocničná, prikostolná, zámocká, kuriálna, meštianska, ľudová
PARK	kúpeľný, mestský, lesopark, zámocký, kaštieľsky, školský, nemocničný, hradný, prikostolný
ARBORÉTUM	vedecko-výskumné, okrasné
ALEJA	dvojradowá, štvorradowá, príjazdová, vstupná, hlavná, bočná, priečna, západná a pod.
STROMORADIE	jednoradowé, dvojradowé, príjazdové, vstupné, bočné, priečne, západné a pod.
STROM	pamätný, rodový
ÚPRAVA SADOVNÍCKA	cintorínska, prikostolná, kláštorná, školská, vilová, domu bytového, kaštieľska, nemocničná, areálová, námestia, uličného priestoru, prícestného križa, kaplnky, pamätníka a pod.

1 FATUROVÁ, A., MATULOVÁ, E. *Terminológia a klasifikácia pamiatok záhradnej architektúry a umenia. Kategória pamiatkových objektov. Historická zeleň.* Nová Baňa: Pamiatkový úrad SR, 2022.

Pre významné šľachtické rody sa park vo väzbe na kúriu/kaštieľ/zámok stal najmä v 19. storočí vecou spoločenskej prestíže, zo zahraničia boli pozývaní známi záhradní architekti, umelci a záhradníci, vďaka ktorým sa na našom území do súčasnosti dochovalo niekoľko parkových objektov, ktoré svojím významom presahujú hranice našej krajiny. Ide o rozsiahle krajinárske parkové úpravy z 19. storočia so všetkými atribútmi súdobej krajinárskej tvorby v Európe. Parky v prírodne-krajinárskom slohu, mnohé prebudované z pôvodných pravidelných úprav predchádzajúcich slohov, boli veľkoryso koncipované s väzbou na okolitú krajinu (Topolčianky, Betliar, Turčianska Štiavnička), premyslená parková kompozícia bola previazaná pohľadmi a priehľadmi ako v interiéri parku, tak s okolitou krajinou. V parkoch sa často využíval prirodzený vodný systém danej lokality, na ktorý bol naviazaný umelý vodný systém parku s jazierkami, fontánami, potokmi a vodopádmi (Betliar, Topolčianky, Turčianska Štiavnička). V období romantizmu sa parky obohacovali o romantizujúce stavbičky, sochy a iné umelecké diela (Betliar, Lednické Rovne). Prírodne-krajinárska kompozícia v bezprostrednom kontakte s budovou kaštieľa často prechádzala do parterovo upravenej pravidelnej kompozície v štýle tzv. francúzskych záhrad (obr. 1). V mnohých vlastníkoch sa v tomto období prebudil záujem o dendroflóru a začali s budovaním dendrologických zbierok (Arborétum Mlyňany). Významu týchto objektov si boli vedomí aj ich neskorší vlastníci/správcovia, čo vo väčšine prípadov zabránilo ich devastácii alebo prípadnému rozparcelovaniu. Žiaľ, v niektorých prípadoch relatívne dochovaný parkový objekt podľahol devastácii po roku 1989, a to najmä v dôsledku komplikovaných vlastníckych vzťahov.

► Obr. 1. Pravidelný motív parteru pred kaštieľom, park, Betliar.

►► Obr. 2. Rajský dvor, Kláštor františkánov, Malacky.

►► Obr. 3. Kláštorná záhrada, Jasov.

Územie dnešného Slovenska s početnými zdrojmi prírodných liečivých vôd poskytovalo ideálne podmienky na rozvoj kúpeľníctva. Súčasťou ozdravných pobytov boli okrem vodoliečby aj prechádzky v prírodnom prostredí. Keďže liečivé pramene sa bez výnimky v takomto prostredí nachádzali, boli kúpeľné parky vo väčšine prípadov budované adaptáciou prirodzeného lesného spoločenstva. Do súčasnosti sa dochovali v pôvodnom rozsahu, no s rôznym stupňom autenticity. Relatívne autentické a dobre dochované kúpeľné parky sú pri zariadeniach a kúpeľných objektoch, ktoré po roku 1945 a tiež po roku 1989 kontinuálne pokračujú v poskytovaní kúpeľných služieb. Niektoré kúpele na Slovensku však toto šťastie nemali, prevádzka v nich sa buď úplne, alebo čiastočne zastavila. Tomuto zodpovedá v súčasnosti aj stav niektorých kúpeľných areálov a parkov.

V prvej polovici 19. storočia si aj mestské magistráty uvedomili potrebu krátkodobej rekreácie pre obyvateľov miest, v ktorých hustota osídlenia a zahltenie priemyslom znižovali kvalitu života obyvateľov. Z týchto dôvodov boli vytypované a majetkovo

vyrovnané vhodné plochy v intravilánoch sídla, na ktorých boli z verejných zdrojov zakladané verejné mestské parky, ktoré sa vo väčšine prípadov dochovali do súčasnosti. Prvenstvo patrí dnešnému Sadu Janka Kráľa v Bratislave, ktorý bol založený v roku 1776 ako jeden z prvých verejných parkov v Európe.

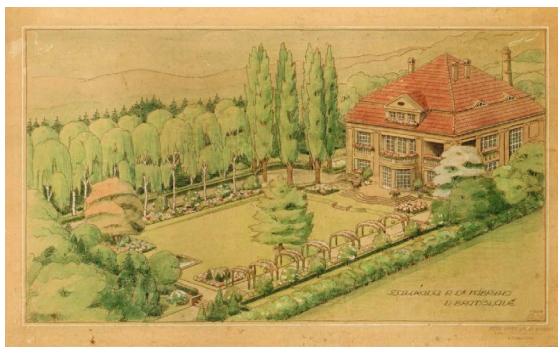
2. 2. ZÁHRADA

Záhrada podľa bližšieho určenia je funkčne nehomogénna skupina základných objektov.

Kláštorná záhrada, ktorá bývala neoddeliteľnou súčasťou kláštorného komplexu, mala rôzne funkcie; úžitková časť záhrady mala utilitárny charakter a bola zázemím pre kláštornú kuchyňu, bylinková záhrada poskytovala liečivé bylinky pre kláštornú lekáreň a nemocnicu, v neposlednom rade mal kláštor aj meditačnú záhradu, v ktorej sa v esteticky upravenom prostredí mnísi venovali duchovnému rozjímaniu. Špecifickou záhradnou úpravou typickou pre kláštorne komplexy sa vyznačoval tzv. rajský dvor, čo je nádvorie obkolesené ambitom s upravenou pravidelnou výsadbou najmä liečivých bylín. Po obnovení kláštorného života po roku 1989 a postupnej revitalizácii kláštorných komplexov boli v mnohých kláštoroch obnovené aj kláštorne záhrady a úpravy rajských dvorov. Vzhľadom na absenciu hodnoverných zdrojov (dobových rytín, opisov a plánov) sú niektoré rajské dvory obnovované analogickou metódou (obr. 2). Najvýznamnejšou dochovanou kláštornou záhradou na území Slovenska je kláštorná záhrada v Jasove (obr. 3) dochovaná v pôvodnom rozsahu i v pôvodnom kompozičnom členení.

Vilové záhrady začali vznikať pri mestských vilách na začiatku 20. storočia, v medzivojnovom období zaznamenal tento segment záhradnej tvorby najväčší rozmach. Popri funkcii reprezentačnej sa stala dôležitou aj funkcia oddychová. V povojnovom období podľahli mnohé vily spolu so záhradami deštrukcii rôzneho rozsahu. V súčasnosti zaznamenávame v spoločnosti oživenie záujmu o kultúru a umenie medzivojnového obdobia, vďaka čomu prebieha obnova aj mestských vil spolu so záhradami (obr. 4).

► Obr. 4. Vilová záhrada, Bratislava.

2. 3. ÚPRAVA SADOVNÍCKA

Špecifickou skupinou so špecifickými problémami sú úprava sadovnícka cintorínska a úprava sadovnícka pamätníka. Úpravu sadovnícku cintorínov tvoria prevažne aleje a stromoradia ako sprievodná zeleň komunikácií. V čase zakladania týchto alejí cintoríny disponovali rezervnými plochami, ktoré sa však v priebehu desaťročí zredukovali zahusťovaním hrobových miest. Vyššie uvedené neplatí pre úpravu sadovnícku pamätníkov, hoci v mnohých prípadoch ide tiež o cintoríny, no cintoríny vojenské a vojnové, na ktorých sa pôvodný raster hrobových miest a výsadiel nemení. K pamiatkam histórie, ktorých súčasťou je aj zeleň, sa radia aj početné pamätníky (Dukla, obr. 5) a pamätne miesta. Architektonický návrh týchto pamiatok väčšinou riešil aj úpravu ich okolia vrátane sadových úprav. Tieto sú ako podklady pri zámere obnovy záväzné.

Úprava sadovnícka sakrálnych objektov (príkostolná, kaplnky, kalvárie, prícestného kríža) môže byť špecifická absenciou drevnej zložky, úpravu môže tvoriť iba travinovo-bylinné spoločenstvo udržiavané kosením. Sakrálné objekty sú spravidla umiestnené v krajine veľmi citlivo a tvoria významný krajino-tvorný prvok, ktorý sa môže uplatňovať v diaľkových pohľadoch.

► Obr. 5. Pamiatky histórie, Duklianske bojisko, Vyšný Komárnik.

Úprava sadovnícka areálová (nemocničná, školská, bytového domu, kláštorňa a pod.) integruje funkciu estetickú s nosnou funkciou objektu.

2. 4. ALEJA, STROMORADIE, STROM

Termíny aleja a stromoradie predstavujú dva odlišné pojmy a na účely zápisu dát do databáz AIS OP boli zadané v internej metodike úradu.² Aleja, stromoradie a strom môžu byť súčasťou kompozície parku, záhrady alebo úpravy sadovníckej, alebo môžu byť samostatnými objektami.

Aleja – sadovnícky a krajinársky architektonický prvok, ktorý predstavuje komunikáciu po oboch stranách lemovanú zámerne vysadenými líniami stromov (stromoradiami); jedince tvoriace aleju sú zvyčajne rozmiestnené v pravidelných rozstupoch a zväčša tvorené jedným druhom dreviny.

Stromoradie – sadovnícky a krajinársky architektonický prvok tvorený líniovou (radovou) výsadbou stromov; jedince tvoriace stromoradie sú zvyčajne rozmiestnené v pravidelných rozstupoch a sú tvorené jedným druhom alebo viacerými druhmi drevín; stromoradie je umelý, človekom zámerne vytvorený prvok uplatňovaný najmä v krajine, alebo je súčasťou parku, záhrady, sídelného prostredia a pod.; v krajine je stromoradie používané ako sprievodná zeleň komunikácií, vodných tokov, hraníc pozemkov a pod.; podľa počtu radov tvoriacich stromoradie môže ísť najčastejšie o jednoradové stromoradia, výnimočne však aj o viacradové stromoradie.

Strom – solitér, ku ktorému sa viaže určitá historická udalosť alebo činnosť významnej osobnosti.

2. 5. ARBORÉTUM

Arborétum je zbierka voľne rastúcich, prevažne cudzokrajných a zbierkových druhov drevín alebo ich variet a kultivarov pestovaných na vedecko-výskumné, demonštračné alebo študijné účely. Skladá sa výhradne z drevín. Dreviny sú opatrené popismi, prípadne usporiadané podľa oblasti výskytu. Môže mať charakter okrasného parku s prvkami drobnej architektúry alebo charakter lesného porastu. Edukačné poslanie arborét je garantované správcom/vlastníkom, ktorým je odborná osoba/organizácia, ktorá vedie evidenciu zbierok a zabezpečuje jej výskum a ďalšie obohacovanie o nové taxóny. V podmienkach, kedy arborétum naplňa toto poslanie, sa pamiatková ochrana arborét redukuje na ochranu abio zložky, to znamená neporušiteľnosť hraníc arboréta a rešpektovanie pôvodných abiotických zložiek objektu (chodníky, vodné prvky, drobná architektúra atď.).

2. 6. ZELEŇ V PAMIATKOVÝCH ÚZEMIACH

Zeleň v pamiatkovom území sa môže uplatňovať v celej škále štruktúr (prvky, líniové, bodové a plošné) a funkcií. V urbanizovanom prostredí pamiatkového územia je zeleň nositeľom najmä priestorotvornej funkcie a funkcie hygienickej. Zeleň môže akcentovať dominanty v území, ale má tiež schopnosť neutralizovať nežiaduce objekty a pohľady vytvorením optickej bariéry. Uličné stromoradia a aleje v kombinácii s mestským mobiliárom sú v letných mesiacoch vítaným miestom oddychu. Uličné

2 FATUROVÁ, MATULOVÁ, ref. 1.

stromoradia majú svoj pôvod na prelome 19. a 20. storočia, do ktorého spadá činnosť tzv. okrášľovacích spolkov, ktoré sa sústredili najmä na zveľaďovanie mestského interiéru výsadbou uličných stromoradií a budovanie spevnených ciest a chodníkov v mestách. V súčasnosti tieto tvoria historické centrá miest, ktoré sú v mnohých prípadoch vyhlásené za pamiatkové zóny alebo pamiatkové rezervácie, a teda sú súčasťou pamiatkového fondu. Pôvodné stromy prežívajú v uliciach pamiatkových území len ojedinele, väčšinou ide o generačne mladšie výsadby. Žiaľ, v niektorých prípadoch sme o uličné stromoradia v pamiatkových územiach prišli úplne. V pamiatkových územiach z hľadiska záujmov pamiatkovej ochrany rozlišujeme päť typov štruktúr zelene a historickej zelene:

1. Historická záhrada v zmysle Florentskej charty; dochovaná do súčasnosti na pôvodnej ploche, prípadne i plošne zredukovaná s relatívne vysokým stupňom autenticity.
2. Ostatná historická zeleň sídla; plošné (parky a záhrady) i líniové (aleje a stromoradia) sadové úpravy dochované aspoň vo fragmentoch na pôvodných plochách a uliciach hoci s nízkym stupňom autenticity.
3. Zeleň novodobá – dotvárajúca historické prostredie sídla; novodobé sadové úpravy na uliciach a námestiach, ktoré síce nenadväzujú na vzory v minulosti, no vhodne dotvárajú interiér mesta, prípadne akcentujú historické dominanty alebo neutralizujú nežiaduce pohľady a priehľady. Patrí sem aj zeleň záhrad obytných domov a obytných súborov, často úžitková, transformácia na zeleň okrasnú je prípustná, transformácia na zastavanú plochu iba po vyjadrení orgánu ochrany pamiatkového fondu.
4. Zeleň novodobá – v historickom prostredí sídla nevhodná; v interiéri sídla pôsobí cudzo, často náletová alebo vysádzaná nekonceptne a živelne, prekrývajúca dominanty mesta často z ideologických dôvodov (sakrálne stavby „utopené“ v hmote ihličnanov), niekedy vysádzaná pod vplyvom módných trendov.
5. Zeleň navrhovaná:
 - a) Zeleň (reštitúcia pôvodnej) na plochách, ktoré sú v súčasnosti bez vegetácie, o ktorých však máme hodnoverné údaje, že na nich existovala zeleň v minulosti.
 - b) Zeleň (novotvar) na plochách, na ktorých v minulosti nemáme zdokumentovanú existenciu zelene.

3. MATERIÁLY

„Autenticita historickej záhrady závisí od jej koncepcie a od rozsahu jej rôznych častí, ako aj od jej dekoratívnych črt a výberu vegetácie alebo neživých materiálov prijatých pre každé jej časti. Rozhodnutie o výbere druhov stromov, krikov, rastlín, kvetín, ktoré majú byť periodicky nahradzované, musí prihliadať na stanovené zvyklosti, platné pre jednotlivé botanické a kultúrne oblasti, v snahe udržať, resp. vyhľadať pôvodné druhy. Pevné či mobilné architektonické, sochárske a dekoratívne zložky, prvky, ktoré sú neoddeliteľnou súčasťou historickej záhrady, môžu byť odstraňované iba v prípadoch, keď je to nevyhnutné na ich konzervovanie alebo reštaurovanie. Reštaurovanie alebo nahradenie ohrozených prvkov sa musí uskutočniť podľa zásad Benátskej charty a treba zaznamenať dátum akejkoľvek náhrady.“³

Pri obnove objektov historickej zelene dodržiavame lokalizačnú a materiálovú autenticitu prvkov. V prípade, že nie je možné použitie rovnakého materiálu, môžeme použiť adekvátnu materiálovú náhradu (Tab. 2).

Adekvátna náhrada je materiál, ktorý svojimi vlastnosťami zodpovedá pôvodnému materiálu, alebo ho nejakým spôsobom prekoná.

► Tab. 2. Dôvody uplatnenia materiálovej náhrady.⁴

Materiál	stavebný*	rastlinný
vyčerpaný	zdroj je vyčerpaný, nie je možné obnoviť ťažbu, nie je známy výrobný postup, technológia	neexistuje pôvodný kultivar, druh, neexistuje jeho popis
neidentifikovaný	nie je možné identifikovať pôvod materiálu (zdroj)	nie je možné presne identifikovať kultivar, druh
nevhodný	jedovatý, zakázaný, nebezpečný (olovo, azbest atď.)	zväčša splaňujúci, invazívny, jedovatý, príliš bujne alebo málo rastúci
finančne náročný	príliš exkluzívny materiál, vzácny, nedostupný, prípadne jeho aplikácia je krátkodobá, opakovaná	finančne náročný materiál (letničkové záhony, kamélie, citrusy, palmy)
vyspelejší	nedokonálny pôvodný materiál, existuje vhodnejšia novodobá alternatíva (izolácie, rozvody, krytiny atď.)	vhodnejšie kultivary, druhy (odolnejšie, nižšia údržba, vyššia estetická hodnota, menej náročné atď.)

* Stavebná materiálová náhrada sa týka stavebných prvkov pamiatok záhradnej architektúry a umenia – prvkov pozemných, dopravných, vodných a inžinierskych stavieb.

3 Čl. 9, 12, 13 Florentskej charty.

4 KUBIŠTA, R. *Obnova historickej zelene*. Nitra: Slovenská poľnohospodárska univerzita, 2011, s. 67. ISBN 878-80-552-0727-8.

Poradie použitia materiálov pri obnove:⁵

- originál – použitie pôvodného prvku,
- materiálovo a zdrojovo identická náhrada,
- lokálne identická náhrada,
- novodobá funkčná náhrada.

Špecifikom rastlín ako kompozičného prvku je najmä obmedzená dĺžka života. Z toho dôvodu nemôže byť originálna substancia (rastliny z obdobia založenia či vybranej vývojovej etapy objektu) základným predpokladom ich pamiatkovej podstaty. Tým je zachovanie princípu obsiahnutého v tejto originálnej substancii; zmienený princíp môže byť naplňovaný stále novými generáciami rastlín. Táto skutočnosť však nepopiera hodnotu originálnej substancie.⁶

Autenticita rastlín má preto tieto dva aspekty:⁷

- pôvodnosť (originálnosť) substancie a z nej vyplývajúca tzv. hodnota veku, teda kontinuálna fyzická existencia od zvoleného obdobia v minulosti po súčasnosť,
- schopnosť niesť princíp obsiahnutý v pôvodnej (originálnej) substancii.

Poradie použitia rastlinného sortimentu pri obnove:⁸

- pôvodný (vegetatívne klony pôvodných rastlín z matečnice pestované v zásobných záhradách),
- kultivarovo zhodný (identifikovaný pôvodný kultivar),
- druhovo zhodný (ak nepoznáme kultivar),
- rodovo zhodný (ak nepoznáme druh, zväčša len podľa opisov sortimentu),
- tvarovo zhodný (ak nepoznáme druh, zväčša len podľa fotografií),
- náhradný (v prípade ekologických problémov pôvodného sortimentu, pri napadnutí škodcom, ochorenia určitého druhu, klimatickej zmeny a pod.).

Pôvodný rastlinný materiál je potrebné rozmnožovať vegetatívnym množením, pri ktorom sa na rozdiel od generatívneho množenia zachovávajú vlastnosti pôvodnej rastliny ako vzrast, habitus či odolnosť.

Na zachovanie kontinuálnosti kompozičných hodnôt objektov PAZAU je kľúčovou úlohou zabezpečiť náhradu dominant kompozície (solitérov a skupín) už pri ich predpokladanom zániku (pred odumretím) tak, aby sa predišlo rozpadu kompozície a skrátilo sa obdobie plnohodnotnej náhrady kompozičného prvku.

Problematika náhrad drevín v pravidelných výsadbách:⁹

- vypadnutý paralelný solitér – ak je predpoklad dlhého prežitia zdravého jedinca z páru, sadíme čo najväčšieho jedinca a naopak, ak je perspektíva aj druhého jedinca z páru krátka, sadíme čo najmladšiu rastlinu;

- vypadnutý solitér v aleji – v závislosti od počtu chýbajúcich jedincov – dosadba čo najväčšieho jedinca alebo postupné podsady menších stromov, pri rozsiahlom poškodení aleje (nad 50 %) je možnosť radikálnej obnovy alebo ponechanie aleje na dožitie a odloženie obnovy na neskôr;
- vypadnutý strom v tvarovanej stene – najproblematickejšie nahraditeľný prvok. Výška sadeníc by mala byť rovnaká ako cieľová výška steny. Sadenice musia byť rovnomerne zavetvené až po zem. Ak sa obnova pripravuje s niekoľkoročným predstihom, je ideálne zapestovať rastliny v škôlke z rastlín získaných vegetatívnym množením z pôvodných stromov v stene, tzv. super jedincov. Super jedinec – ideálne autentický jedinec z obdobia založenia, ktorý sa prispôbil rezu a plní ideálne úlohu každoročne tvarovaného jedinca. Pokiaľ je to možné, mali by byť takéto exempláre zachované, prípadne premnožené tak, aby sa získali geneticky identické sadenice na obnovu;¹⁰
- vypadnutý ker v parteri – klony rastlín zo zásobnej záhrady, ak je rozsah nad 50 %, je možné radikálne obnoviť výsadbu v celom parteri;
- vypadnutý ker v živom plote – zväčša rýchlorastúce dreviny, preto je vhodné aj dopestovanie na mieste.

Problematika náhrad drevín v nepravidelných výsadbách:¹¹

- vypadnutý solitér – ak ide o veľkú stratu hmoty v kompozícii, volíme čo najväčšieho jedinca, možný je aj priestorový posun drevín predsadením stromu vopred pred plánovaným výrubom;
- vypadnutá skupina, časť skupiny – zväžiť pôvodné spony výsadby, je možná ich úprava s cieľom dosiahnuť rýchlejšiu náhradu;
- vypadnutý porast – najmä v prípade kalamity úplná alebo čiastočná náhrada výsadbou alebo prirodzenou sukcesiou, možná je zmena druhu ako predchádzanie podobným problémom. Dôležitá je najmä náhrada obvodového plášťa porastu z dôvodu ochrany porastu.

Problematika obnovy pôvodných lesných porastov¹² – podľa lesníckych zásad, dreviny rovnakého druhu a pôvodu, štruktúra porastu vekovo rôznorodá, so všetkými etážami (bylinná, krovitá, stromová).

Problematika tvarových a kultivarových náhrad¹³ – v prípade stromov upúšťame úplne od náhrad, možné sú v prípade potrebnej väčšej odolnosti a habituálnej zhody so starým kultivarom. Pri bylinách je možné použiť ako náhradu novšie, odolnejšie a dlhšie kvitnúce kultivary.

Rastlinný materiál používaný na obnovu záhrad musí spĺňať kvalitatívne parametre príslušnej normy, v tomto prípade českej technickej normy ČSN Výpěstky okrasných drevín (1982).

5 KUBIŠTA, ref. 4, s. 68.

6 KREJČÍŘÍK, P., PEJCHAL, M. *Architektonicko-historický průzkum památky krajinné architektury. Certifikovaná metodika*. Lednice: Zahradnická fakulta Mendelovy univerzity v Brně, 2015, s. 5.

7 KREJČÍŘÍK, PEJCHAL, ref. 6, s. 19.

8 KUBIŠTA, ref. 4, s. 68.

9 KUBIŠTA, ref. 4, s. 70.

10 KREJČÍŘÍK, P., KŘESADLOVÁ, L. *Obnova vysokých tvarovaných stěn v památkách zahradního umění. Odborná metodika*. Praha: Národní památkový ústav, 2015. ISBN 978-80-7480-034-4.

11 KUBIŠTA, ref. 4, s. 71.

12 KUBIŠTA, ref. 4, s. 71.

13 KUBIŠTA, ref. 4, s. 71.

4. PREDMET A ROZSAH PAMIATKOVEJ OCHRANY

Predmetom pamiatkovej ochrany sú objekty PAZAU ako nositelia pamiatkových hodnôt. Pamiatková hodnota je súhrn významných historických, spoločenských, krajinných, urbanistických, architektonických, vedeckých, technických, výtvarných alebo umelecko-remeselných hodnôt, pre ktoré môžu byť veci predmetom individuálnej alebo územnej ochrany.

Historická a spoločenská hodnota PAZAU:

- začlenenie objektu do kontextu slohového vývoja, hodnotenie umeleckej a remeselnej stránky diela, začlenenie diela do kontextu s tvorbou v regióne, charakteristika širšieho dosahu diela, autorstvo diela, ak je známe.

Krajinná hodnota PAZAU:

- uplatnenie PAZAU v krajinskej štruktúre, pohľadové väzby na významné krajinné prvky, súčasť ÚSES (Územného systému ekologickej stability).

Technická hodnota PAZAU:

- stavebnotechnické riešenie vodného systému, prípadne iných objektov alebo štruktúrálnych prvkov.

Umelecko-remeselná a výtvarná hodnota PAZAU:

- kamenárske, prípadne kováčske prvky a detaily objektov alebo štruktúrálnych prvkov,
- výtvarná hodnota detailov a umeleckých diel.

Urbanistická hodnota PAZAU:

- uplatnenie PAZAU v historickej urbanistickej štruktúre sídla, stupeň autenticity, ktorá sa intaktne zachovala dodnes; dochovanie pôvodnej rozlohy, pôdorysného tvaru a funkčného členenia plôch.

Architektonická hodnota PAZAU:

- architektonická kompozícia diela, ktorá je v zmysle článku 4 Florentskej charty (pozri prílohu) tvorená štyrmi kompozičnými zložkami:
 1. pôdorys, rozsah a terén,
 2. rastlinná hmota, jej objem, farebnosť, rozmiestnenie a vzájomné pomery,
 3. stavebné a dekoratívne prvky, komunikácie a spevnené plochy, parkový mobiliár,
 4. vodné prvky s tečúcou i stojatou vodou.

Pamiatková ochrana objektov PAZAU sa vzťahuje na všetky pamiatkové hodnoty v rozsahu, v akom sa dochovali, a tiež v rozsahu, ktorý vieme hodnoverne preukázať.

V pamiatkovej praxi sa metodik ochrany pamiatkového fondu často stretáva s názorom, ktorý spochybňuje oprávnenosť legislatívnej ochrany, resp. predmet pamiatkovej ochrany na parcelách, na ktorých nerastie hodnotná drevinová vegetácia.

V niektorých prípadoch nerastie na parcelách evidovaných v ÚZPF pod unifikovaným názvom PAZAU žiadna drevinová vegetácia a parcely sú využívané ako záhrada alebo pole. Absencia drevinovej vegetácie nie je dôvodom na zrušenie pamiatkovej ochrany a vyradenie takejto parcely z evidencie ÚZPF, keďže obnova živej zložky kompozície je možná a v zmysle Florentskej charty aj prípustná.

Ďalším príkladom z praxe pamiatkovej ochrany objektov PAZAU, pri ktorých zo strany vlastníka alebo investora dochádza často k spochybňovaniu oprávnenosti legislatívnej ochrany, sú parcely, na ktorých stojí stavba postavená často bez príslušných povolení a bez akéhokoľvek vzťahu k pamiatkovo chránenému objektu (sklady, garáže, budy). V prípade, že tieto stavby majú vlastné parcelné číslo, ktoré vzniklo podlomením pôvodnej parcely, uvádza príslušný katastrálny úrad pri týchto parcelách aj po podlomení kód ochrany 201. V evidencii AIS OP sa v týchto prípadoch uvádza ako predmet ochrany parcela, nie stavba. Z pohľadu pamiatkovej ochrany tieto stavby chápeme ako dočasné (na dožitie), tento status eliminuje snahu vlastníka/investora o využitie situácie na vybudovanie novostavby v parku pod rúškom rekonštrukcie existujúcej stavby. V prípade veľkých investičných akcií z minulosti, ako boli stavby škôl alebo kultúrnych domov s veľkým plošným záberom na ploche pôvodného historického parku, je len veľmi malý predpoklad, že by na parcelách pod týmito stavbami v budúcnosti mohla byť obnovená pôvodná funkcia, a preto by zrušenie pamiatkovej ochrany na týchto parcelách mohlo byť odôvodniteľné, každý jednotlivý prípad je však nutné posudzovať individuálne na základe toho, aký rozsiahly bol zásah do pamiatkových hodnôt a parkovej plochy.

5. OBNOVA PAMIATKY A ÚPRAVA NEHNUTEĽNOSTI

Obnova kultúrnej pamiatky (ďalej len „obnova“) podľa § 32 ods. 1 pamiatkového zákona je súbor špecializovaných umelecko-remeselných činností a iných odborných činností, ktorými sa vykonáva údržba, konzervovanie, oprava, adaptácia alebo rekonštrukcia kultúrnej pamiatky alebo jej časti s cieľom zachovať jej pamiatkové hodnoty. Obnovou na účely tohto zákona sa rozumejú aj činnosti, ktoré nepodliehajú ohláseniu ani povoleniu podľa osobitného predpisu. Úprava nehnuteľnosti je realizácia novej stavby alebo úpravy pozemku alebo stavby, ktorá nie je kultúrnou pamiatkou, ale sa nachádza v pamiatkovom území (§ 32 ods. 5 pamiatkového zákona).

5.1. ZÁMER OBNOVY A ZÁMER ÚPRAVY NEHNUTEĽNOSTI

Pred začatím obnovy je vlastník kultúrnej pamiatky povinný krajskému pamiatkovému úradu (ďalej len „KPÚ“) predložiť žiadosť o vydanie rozhodnutia o zámere obnovy. K žiadosti o vydanie rozhodnutia o zámere obnovy priloží vlastník zámer obnovy, ktorý obsahuje identifikačné údaje o kultúrnej pamiatke, majetkovoprávne údaje o kultúrnej pamiatke, plánované budúce využitie kultúrnej pamiatky a špecifikáciu predpokladaných zmien kultúrnej pamiatky.

Rovnako vlastník postupuje pred začatím novej stavby alebo úpravy pozemku alebo stavby, ktorá nie je kultúrnou pamiatkou (ďalej len „úprava nehnuteľnosti“), nachádza sa však v pamiatkovom území, a to predložením žiadosti o vydanie rozhodnutia o zámere úpravy nehnuteľnosti v pamiatkovom území. K žiadosti o vydanie rozhodnutia o zámere úpravy nehnuteľnosti v pamiatkovom území priloží vlastník zámer úpravy nehnuteľnosti, ktorý obsahuje údaje o nehnuteľnosti, základné majetkovoprávne údaje o nehnuteľnosti, plánované využitie nehnuteľnosti a špecifikáciu predpokladaných plošných a priestorových zmien. Ide napríklad o také zásahy v pamiatkovej zóne ako sadovnícke úpravy plôch námestí a ulíc, ale aj predzáhradiek a záhrad obytných objektov.

V rozhodnutí o zámere obnovy KPÚ uvedie, či je navrhovaný zámer prípustný, a určí podmienky, za ktorých možno predpokladaný zámer obnovy pripravovať a vykonávať tak, aby sa kultúrna pamiatka neohrozila, nepoškodila alebo nezničila. V rozhodnutí o zámere úpravy nehnuteľnosti KPÚ uvedie, či je navrhovaný zámer prípustný a určí podmienky vykonania úprav nehnuteľnosti v pamiatkovom území, najmä zásady objemového členenia, výškového usporiadania a architektonického riešenia exteriéru nehnuteľnosti. Krajský pamiatkový úrad tiež určí, na základe akej projektovej dokumentácie môže byť zámer obnovy zrealizovaný. S ohľadom na typ, rozsah, stav a stupeň aktuálneho poznania objektu historickej zelene a zároveň s ohľadom na rozsah a spôsob jeho obnovy môže byť správnymi orgánmi (KPÚ) pred obnovou požadované:

- výskum a iná prípravná dokumentácia obnovy PAZAU,
- projektová dokumentácia obnovy PAZAU.

Vlastník kultúrnej pamiatky má tiež povinnosť KPÚ vopred oznámiť začiatok obnovy a predpokladaný koniec obnovy, ktorú mu KPÚ uloží v rozhodnutí o zámere obnovy alebo v rozhodnutí o zámere úpravy nehnuteľnosti.

5.2. PAMIATKOVÝ VÝSKUM A PRÍPRAVNÁ DOKUMENTÁCIA

Pri pamiatkach záhradnej architektúry a umenia sa vykonáva výskum architektonicko-historický, vo výnimočných prípadoch môže byť opodstatnený aj výskum archeologický (viac pozri v: [Archeológia](#)). V prípade komplexnejších objektov PAZAU, ktoré obsahujú aj prvky umelecko-remeselnej alebo výtvarnej povahy, môže byť požadovaný napr. aj výskum reštaurátorský (za predpokladu, že predmetom obnovy a vydaného rozhodnutia o obnove je aj tento prvok; viac pozri v: [Reštaurovanie výtvarných súčastí architektúry](#)). Výskum musí spĺňať všetky požadované odborné a formálne náležitosti v zmysle pamiatkového zákona, vykonávacej vyhlášky Ministerstva kultúry Slovenskej republiky č. 253/2010 Z. z., ktorou sa vykonáva zákon č. 49/2002 Z. z. o ochrane pamiatkového fondu v znení neskorších predpisov (ďalej len „vyhláška Ministerstva kultúry SR č. 253/2010 Z. z.“) a požiadaviek rozhodnutia orgánu ochrany pamiatkového fondu.

Je na erudícii metodika určiť rozsah prípravnej dokumentácie a požadovať/nepožadovať vykonanie pamiatkového výskumu. Výskumy pamiatok záhradnej architektúry a umenia majú opodstatnenosť v prípadoch, keď súbor poznatkov, ktorými disponuje orgán ochrany pamiatkového fondu indikuje, že výskumom môžu byť zistené nové poznatky s presňujúce doterajšie poznanie o pamiatke. Ak v rozhodnutí o zámere obnovy alebo v rozhodnutí o zámere úpravy nehnuteľnosti určí KPÚ vlastníčkovi povinnosť zabezpečiť pamiatkový výskum alebo inú prípravnú dokumentáciu, musí byť toto rozhodnutie vždy opodstatnené, rozsah, účel a cieľ výskumu musí byť v rozhodnutí jasne sformulovaný.

Architektonicko-historický výskum objektu PAZAU je štandardný nedeštruktívny architektonicko-historický výskum a jeho obsah stanovuje vykonávací vyhláška Ministerstva kultúry SR č. 253/2010 Z. z. V prípade PAZAU sa však požaduje, aby súčasťou dokumentácie bola nad rámec vyhlášky aj kompozičná analýza vyjadrená v grafickej časti dokumentácie. Relevantnou požiadavkou na obsah výskumnej dokumentácie môže byť aj požiadavka na rešerš riešení v analogických objektoch a situáciách.

Vo vzťahu k požiadavkám rozhodnutia KPÚ a vo vzťahu k charakteru a stavu pamiatky alebo nehnuteľnosti v pamiatkovom území a k predpokladanému rozsahu obnovy alebo úpravy, resp. budúcemu využitiu pamiatky bude použitá metóda, resp. kombinácia metód výskumu:

A/ Archívny výskum a analýza prameňov a literatúry – pramene:

1. písomné (písomné pramene, účtovné doklady);
2. kartografické (staré mapy, vojenské mapovania, letecké snímky);
3. ikonografické (obrazy, akvarely, grafické listy, veduty, fotografie, pohľadnice);
4. hmotné (archeologické nálezy v prípade, že bol predpísaný archeologický výskum).

B/ Rešerše literatúry a staršej dokumentácie.

C/ Terénny výskum:

1. Identifikácia hraníc NKP alebo PO alebo nehnuteľnosti v pamiatkovom území v teréne.
2. Identifikácia, inventarizácia a analýza štrukturálnych prvkov a kompozičných prvkov; pre objekty PAZAU je špecifickou súčasťou výskumnej dokumentácie kompozičná analýza a analýza vegetačných prvkov, vyhotovenie podrobnej inventarizácie drevín závisí od podmienok rozhodnutia KPÚ v zmysle § 32 ods. 4 pamiatkového zákona, nemusí byť nevyhnutnou súčasťou výskumu.
3. Identifikácia kompozičných súvislostí; parkových pohľadov, priehľadov a väzieb s okolitou krajinou ako podklad na kompozičnú analýzu objektu PAZAU.

D/ Iné, napr. ústne informácie.

V prípadoch jednoduchších PAZAU môžu zo strany KPÚ vzniknúť pochybnosti, či realizácia pamiatkového výskumu prinesie požadované nové poznatky. V takýchto prípadoch, kedy vykonanie pamiatkového výskumu nie úplne opodstatnené, sa v praxi osvedčila spolupráca metodika s architektom a s vlastníkom a ich vtiahnutie do problematiky; projektant si podklady, ktoré získa od KPÚ, doplní podkladmi, ktoré získal vlastným prieskumom a tieto premietne do projektu.

5.2.1. KOMPOZIČNÁ ANALÝZA

Na spracovávanie dokumentácie architektonicko-historických výskumov pamiatok záhradného umenia môže byť nad rámec vyhlášky požiadavka, aby nedeliteľnou súčasťou výskumnej dokumentácie bola kompozičná analýza diela vyjadrená v grafickej časti dokumentácie. Obsahom kompozičnej analýzy sú všetky kompozičné prvky objektu PAZAU (živé aj neživé, prírodné aj umelé) a vzťahy medzi nimi (kompozičné princípy), porovnanie ich vývoja a súčasného stavu.

V prípade komplexných obnov je kompozičná analýza celku vrátane všetkých kompozičných zložiek podkladom na rozhodovanie o ďalšom postupe obnovy pamiatky. V prípade čiastočnej obnovy, resp. obnovy niektorej zo zložiek (napr. obnova vodného systému) je na zistenie súvislostí vhodné uvažovať o vykonaní výskumu celku, v odôvodnených prípadoch však nemusí byť podmienkou obnovy vykonanie pamiatkového výskumu celku vrátane kompozičnej

analýzy, postačovať môže výskum zložky, ktorej sa zámer obnovy týka. O rozsahu výskumu rozhodne KPÚ.

5.2.2. ANALÝZA VEGETAČNÝCH PRVKOV

Vzhľadom na špecifickosť objektov PAZAU je obsah dokumentácie architektonicko-historického výskumu stanovený vyhláškou potrebné doplniť aj o analýzu prírodných podmienok a analýzu vegetačných prvkov.

Vegetačný prvok je základná priestorotvorná zložka diela krajinárskej architektúry. Je určený fyziognómiou (vzhľadom), priestorovým usporiadaním rastlín a spôsobom pestovania.

Klasifikácia vegetačných prvkov¹⁴ je primárne založená na kombinácii životnej formy (letnička, trvalka, ker, liana, strom) a priestorového usporiadania rastlín (napr. živý plot, stromoradie, záhon). Spôsob pestovania sa premieta do tejto klasifikácie vymedzením konkrétnych vegetačných prvkov (napr. tvarovaný strom, tvarovaný živý plot, záhonové ruže).

Pre potreby architektonicko-historického výskumu objektov PAZAU a jeho kľúčový výstup – kompozičnú analýzu – sa pod analýzou vegetačných prvkov rozumie analýza vegetačných prvkov ako hmôt uplatňujúcich sa v kompozícii alebo rušivých v kompozícii. Vegetačné prvky sú v textovej časti charakterizované údajmi identifikačnými (skupina stromov/krov, solitér strom/ker, stromoradie/aleja, živý plot/živá stena, lúčne porasty/trávniky, záhony bylín, skalka, liana a pod.) a údajmi dendrometrickými (kostrové dreviny kompozície, taxón prevládajúci v skupine, zastúpenie ihličnanov, prítomnosť dendrologicky zaujímavých jedincov, prítomnosť invázných druhov, výskyt chránených druhov rastlín a živočíchov, výskyt škodcov, etážovitý porast atď.). Grafickým výstupom analýzy vegetačných prvkov je znázornenie pôvodných hmôt vegetačných prvkov (porastových skupín), sekundárnych hmôt vegetačných prvkov (nevhodné dosadby) a náletových hmôt (dôsledok zanedbanej údržby), prípadne vyznačenie iných dôležitých zistení špecifikovaných v textovej časti.

5.3. PROJEKTOVÁ DOKUMENTÁCIA

Projektovú dokumentáciu obnovy a projektovú dokumentáciu úpravy nehnuteľnosti v pamiatkovom území môže vzhľadom na komplexnosť a náročnosť projektovej práce spracovať len fyzická osoba autorizovaná podľa osobitného predpisu (zákon č. 138/1992 Zb. o autorizovaných architektoch a autorizovaných stavebných inžinieroch v znení neskorších predpisov), teda autorizovaný krajinný architekt (§ 32 ods. 8 pamiatkového zákona). Tento by mal zastrešovať projekt a mal by byť autorom koncepcie. Na riešenie čiastkových problémov technického charakteru, napr. revitalizácie vodných diel, opravy vodného systému, je potrebné prizvať odborníkov z danej problematiky.

Pamiatky historickej zelene v niektorých prípadoch podliehajú územnému a stavebnému konaniu podľa zákona č. 50/1976 Zb. o územnom plánovaní a stavebnom poriadku (stavebný zákon) v znení neskorších predpisov (napr. ak sa budujú nové inžinierske siete alebo komunikácie, či objekty definované ako stavba). Podľa § 32 ods. 12 pamiatkového zákona

14 PEJCHAL, M., ŠIMEK, P. Evaluation of potential of woody species vegetation components in objects of landscape architecture. In: *Acta Universitatis Agriculturae et Silviculturae Mendellianae Brunensis*. Brno: Mendelova univerzita v Brně, 2012, Vol. 60, No. 8, s. 199-204. ISSN 1211-8516.

v územnom konaní, v stavebnom konaní, v konaní o povolení zmeny stavby, v konaní o dodatočnom povolení stavby, v konaní o ohlásení udržiavacích prác, v kolaudačnom konaní, v konaní o zmene v užívaní stavby, v konaní o povolení terénnych úprav, prác a zariadení, v konaní o nariadení neodkladných zabezpečovacích prác, v konaní o nariadení nevyhnutných úprav alebo v konaní o odstránení nehnuteľnej kultúrnej pamiatky alebo stavby v pamiatkovom území a v ochrannom pásme rozhoduje stavebný úrad na základe záväzného stanoviska KPÚ. Stavebný úrad postupuje tak aj vtedy, ak práce možno vykonať na základe ohlásenia.

So stupňom projektovej dokumentácie a zložitou riešenou územím a objektom súvisí obsah projektovej dokumentácie obnovy.

Projektová dokumentácia obnovy pamiatky historickej zelene by v ideálnom prípade mala mať (nie povinne) nasledovný obsah:¹⁵

Textová a tabuľková časť:

- obsah,
- identifikačné údaje,
- súpis podkladov,
- zadanie,
- základné informácie o objekte/území,
- časová os historického vývoja objektu,
- stručné zhodnotenie pamiatky záhradného umenia (výber prieskumov alebo vlastné interpretácie pri ich absencii),
- širšie vzťahy,
- popis súčasného stavu,
- biologický a ekologický potenciál,
- východiská obnovy a rozvoja objektu,
- návrh/koncept obnovy,
- komunikácie a spevnené plochy,
- drobná architektúra a mobiliár,
- inžinierske stavby,
- prieskum vegetačných prvkov (pasport vegetačných prvkov, inventarizácia a hodnotenie drevín),
- koncepcia rozvoja vegetačných prvkov.

Grafická časť:

- analýza širších urbanistických a krajinných vzťahov,
- majetkové pomery,
- analýza prírodných podmienok a limitov,
- limity územne plánovacej dokumentácie,
- prieskum inžinierskych sietí,
- výstupy architektonicko-historického výskumu k stavebným objektom a zariadeniam,
- výstupy architektonicko-historického výskumu historickej zelene,
- prieskum vegetačných prvkov (pasport vegetačných prvkov, inventarizácia a hodnotenie drevín),
- výber najvýznamnejších historických máp a plánov,
- výber najvýznamnejšej historickej obrazovej dokumentácie,
- schéma pamiatkového zámeru obnovy/úpravy/zásahu,
- návrh,

- drobná architektúra, vodné prvky a artefakty,
- vizualizácie (významných efektov v kompozícii),
- komunikácie,
- mobiliár a verejné osvetlenie, informačný systém,
- inžinierske siete,
- vegetačné prvky – koncepcia revitalizácie,
- koordinačný výkres,
- schéma kompozičných limitov vývoja porastov drevín,
- schéma konceptu managementu objektu,
- schéma optimalizácie architektonických a ekologických hodnôt.

Krajský pamiatkový úrad vydá osobitné záväzné stanovisko o každej prípravnej dokumentácii a každej projektovej dokumentácii obnovy a úpravy nehnuteľnosti v pamiatkovom území.

5. 4. PLÁN ÚDRŽBY PAMIATKY

Na dosiahnutie kvalitnej kontinuálnej údržby a tiež z dôvodu hospodárneho využívania finančných zdrojov by každý objekt historickej zelene mal mať vypracovaný plán údržby pamiatkového objektu.¹⁶ Plán by mal vychádzať z významu a funkcie jednotlivých štruktúrnych prvkov, z poznania ich fyzického stavu a spôsobu ich využívania. Plán starostlivosti musí tiež reagovať na plán využívania objektu historickej zelene, ktorý určuje intenzitu prevádzky a využívania pamiatky.

Plán údržby by mal obsahovať:

- návrh technologických postupov údržby pre všetky kategórie štruktúrnych prvkov, ktoré by mali byť v súlade s normami a so štandardmi v danom odbore (napr. arboristické štandardy),
- návrh intenzitných tried údržby jednotlivých plôch alebo prvkov (t. j. početnosti pracovných operácií podľa intenzitných tried údržby),
- návrh harmonogramu pracovných úkonov a optimálnych termínov,
- návrh technického vybavenia,
- návrh personálneho zabezpečenia (počtu a odbornosti zamestnancov),
- prepočet finančnej náročnosti.

Plán údržby by mal byť vypracovaný tímom odborníkov zloženým podľa konkrétnej situácie zo špecialistov v odbore údržby historickej zelene, reštaurátor, zástupcovia vlastníka a autori dokumentácie obnovy. Plán údržby musí posúdiť odborný pracovník KPÚ.

Plán údržby by mal byť už súčasťou projektovej dokumentácie obnovy PAZAU, a to z dôvodu zachovania kontinuity návrhu obnovy. Rozsah plánu údržby závisí od povahy objektu PAZAU, najväčší rozsah vyžadujú rozsiahle areály historických záhrad alebo kúpeľné areály.

5. 5. DOKUMENTÁCIA REALIZOVANEJ OBNOVY

Podľa § 32 ods. 15 pamiatkového zákona je vlastník povinný jedno vyhotovenie kompletnej dokumentácie skutočne vykonanej obnovy odovzdať

¹⁵ PAVLAČKA, R. *Studie obnovy památky zahradního umění. Ideová fáze projektové přípravy*. Praha: Národní památkový ústav, 2017. ISBN 978-80-7480-101-3.

¹⁶ KŘESADLOVÁ, L., OLŠAN, J., EHRlich, M. *Management plán ochrany památkových hodnot památek zahradního umění*. Praha: Národní památkový ústav, 2015.

bezplatne najneskôr do 15 dní od skončenia prác KPÚ. Vyhotovenie dokumentácie skutočne vykonanej obnovy v prípade objektov PAZAU je akceptovateľné v zjednodušenej forme, a síce vyznačením a datovaním zrealizovaných etáp obnovy vrátane vyznačenia nezrealizovaných etáp, resp. nezrealizovaných častí obnovy. V prípade porastovej štruktúry ideálny stav predstavuje plán inventarizácie drevín po revitalizácii vegetačnej zložky pamiatky (inventarizácia po zrealizovaných výruboch a výsadbách), resp. výkres relevantného obsahu, ktorý je v jednom vyhotovení k dispozícii vlastníčkovi pamiatky. Výkres je podkladom pre vlastníka i metodika pamiatkovej starostlivosti na akékoľvek vstupy do porastovej štruktúry v nasledujúcich rokoch. Zároveň je výkres podkladom na kontinuálnu aktualizáciu stavu vegetačnej zložky, keďže vlastníčkovi aj metodikovi pamiatkovej starostlivosti umožňuje zaznamenávať do výkresu všetky zmeny vo vegetačnej zložke pamiatky (výruby aj dosadby drevín).

6. SPÔSOBY OCHRANY A OBNOVY

6.1. ÚDRŽBA A PREVENTÍVNA OCHRANA

Objekty PAZAU vznikajú cieleným zásahom človeka do prírodného prostredia, ide o človekom modifikované spoločenstvá rastlín, ktoré bez stáleho ľudského vkladu/údržby majú tendenciu k návratu do pôvodného prírodného stavu v procese sukcesie. Stála údržba PAZAU má preto na zachovanie týchto objektov kľúčový význam.¹⁷ Vzhľadom na to, že hlavným výstavbovým materiálom sú rastliny, objekty PAZAU možno udržiavať v dobrom stave okrem kontinuálnej údržby aj okamžitými čiastkovými náhradami a ak je to potrebné, v dlhodobom výhlade, cyklickou obnovou (výrubom a novou výsadbou, resp. umiestnením už vyrastených rastlinných jedincov). Dôležité na zachovanie vegetačnej zložky objektov PAZAU je predchádzať akýmkoľvek zmenám fyzikálneho prostredia, ktoré by mohli mať negatívny vplyv na ekologickú amplitúdu drevín (napr. zmena hladín podzemných vôd nevhodnými vodohospodárskymi opatreniami).

Údržba PAZAU sa vyznačuje, v porovnaní s pamiatkami stavebnými, istými špecifikami, ktoré vyplývajú zo skutočnosti, že hlavnou kompozičnou zložkou tohto typu pamiatok je živá hmota, ktorá podlieha zmenám fenologickým (sezónne) a aj zmenám životných cyklov (zrod, vrchol, senescencia, zánik). PAZAU je dynamické umelecké dielo, ktoré kontinuálne mení svoj obraz. Odborná údržba, ktorá zabezpečí zachovanie pamiatkových hodnôt objektu, má prebiehať vždy pod dohľadom odborníka, v tomto prípade záhradného architekta. Iba on totiž dokáže pochopiť kompozičný zámer autora a pestovateľskými zásahmi tento zámer dlhodobu udržiavať. Terminologicky sa tieto pestovateľské zásahy pokladajú za preventívnu ochranu; ako príklad môžeme uviesť pravidelné odstraňovanie krovinových plášťov ako prevenciu pred zarastaním lúčnych plôch a parkových priehľadov. Údržbu PAZAU chápeme na dvoch úrovniach:

- údržba systematická (kosenie, odburiňovanie, chemická ochrana, závlaha, výsadby letničiek a cibulovín, tvarovanie drevín, údržba mlatových chodníkov, údržba vodného systému); pravidelné činnosti s frekvenciou niekoľkokrát v priebehu vegetačnej sezóny,
- údržba cyklická (výruby, redukcia korún, prerezávky); pravidelné činnosti s frekvenciou podľa potreby, pri správnom nastavení údržby systematickej nemusí byť vykonávaná každoročne, sledovanie stavu a kondície stromov a porastových skupín má však byť nepretržité, výruby drevín a rezy v korunách v rámci cyklickej údržby sú vykonávané z bezpečnostných a zdravotných dôvodov, zásadným spôsobom neovplyvňujú hmotovo-kompozičné atribúty diela; v rámci cyklickej údržby nie sú vykonávané výruby z kompozičných dôvodov.

Údržba cyklická je do veľkej miery podmienená intenzitou a kvalitou údržby systematickej. Pri mnohých pamiatkach záhradnej architektúry a umenia bola systematická údržba dlhodobo zanedbávaná, v dôsledku čoho sa niektoré objekty dostali do havarijného stavu. Rôznemu stupňu deštrukcie mohli podľahnúť jednotlivé kompozičné zložky aj štruktúrne prvky. V takýchto prípadoch už metódy údržby a preventívnej ochrany na záchranu objektu a obnovu pamiatkových hodnôt nepostačujú a k slovu sa dostáva komplexná obnova PAZAU alebo jej kompozičných zložiek, resp. štruktúrnych prvkov (viac pozri v: [6.2 Metódy pamiatkovej obnovy](#)). Obnova si vyžaduje v týchto prípadoch radikálne vstupy do porastovej štruktúry, výruby zo zdravotných dôvodov, ozdravenie stromov redukciou korún, výruby z kompozičných dôvodov a, samozrejme, aj návrh dosadiieb.

Predpokladom pretrvania PAZAU je nielen stála a kontinuálna údržba, ale aj odbornosť údržby, ktorá je podmienená dostatkom odborných pracovníkov s dlhoročnou praxou zabezpečujúcich údržbu. Tradícia rodinných a zámockých záhradníctiev bola v druhej polovici 20. storočia prerušená, ich zánik spôsobil aj zánik zásobných záhrad s matečnicami rastlín, ktoré zabezpečovali geneticky zhodný rastlinný materiál na obnovu vegetačnej zložky. Rovnako zanikla kontinuita odovzdávania znalostí o špecifikách záhrad medzi generáciami záhradníkov. Dlhodobu pociťujeme nedostatok vyškolených pracovníkov údržby, čo je v súčasnosti ešte zvýraznené zrušením väčšiny odborných a stredných záhradníckych škôl z dôvodu nezáujmu o štúdium. Odbornosť zásahov do drevín a porastových štruktúr garantuje viazanosť tejto činnosti na osobitnú odbornú spôsobilosť certifikovaného arboristu. Arborista je odborník, ktorý dokáže identifikovať problém týkajúci sa drevín v urbanizovanom prostredí, vie navrhnúť také opatrenia, ktoré daný problém dlhodobu riešia. U certifikovaného arboristu sa predpokladá teoretická aj praktická znalosť platnej legislatívy, platných noriem STN a relevantných štandardov starostlivosti o dreviny.

6.2. METÓDY PAMIAKOVEJ OBNOVY

Obnova kultúrnej pamiatky v zmysle pamiatkového zákona je súbor špecializovaných umelecko-remeselných činností a iných odborných činností, ktorými sa vykonáva údržba, konzervovanie, oprava, adaptácia alebo rekonštrukcia kultúrnej pamiatky alebo jej časti s cieľom zachovať jej pamiatkové hodnoty (§ 32 ods. 1 pamiatkového zákona). Osobitným druhom obnovy je reštaurovanie kultúrnej pamiatky (§ 33 ods. 1 pamiatkového zákona).

V prípade obnovy PAZAU je metodicky prípustná rekonštrukcia ako všeobecne chápaný termín pre celú oblasť obnovy objektov, ktorý zahŕňa adaptáciu, konzerváciu, regeneráciu, rehabilitáciu, reštitúciu, revitalizáciu atď. Metóda rekonštrukcie umožňuje obnoviť poškodené alebo zaniknuté kompozičné zložky (v zmysle Florentskej charty) na základe

17 Čl. 11 Florentskej charty.

poznatkov zistených výskumnými metódami. Rekonštrukcia môže byť spojená so zabudovaním nových technológií, napr. čerpadel vodného systému alebo závlahového systému. Rekonštrukcia, resp. niektorá z jej metód sa môže vzťahovať na celok v zmysle základného objektu alebo na ktorýkoľvek zo štruktúrálnych prvkov v zmysle metodického usmernenia Pamiatkového úradu SR.¹⁸

Rekonštrukcia PAZAU môže byť podľa rozsahu úplná vo vybranom slohovom riešení (vybraná kultúrna vrstva) alebo čiastková, ktorou je obnova jednotlivých kompozičných zložiek, resp. štruktúrálnych prvkov. V prípade prvkov stavebných a umelecko-remeselných a výtvarných prichádza do úvahy aj obnova reštaurovaním.

Podľa toho, o aké podklady sa rekonštrukcia opiera, môže ísť o rekonštrukciu:

- exaktnú – realizovaná na základe podrobnej dokumentácie pôvodného stavu,
- analogickú – realizovaná na základe doloženej podobnosti alebo zhody s iným zachovalejším objektom,
- hypotetickú – realizovaná podloženou vedeckou hypotézou, na základe ktorej sa objekt alebo jeho časť, niekedy aj dávno zaniknutý, znovu založí.

Metodicky obnova/rekonštrukcia PAZAU kombinuje metódu exaktnú a analogickú.

Obnova PAZAU má v porovnaní s pamiatkami stavebnými metodické špecifiká, ktoré KPÚ na základe vlastného poznania objektu alebo na základe zistení získaných z výskumnej dokumentácie ukladá v podmienkach rozhodnutia o zámere obnovy/úpravy, resp. v záväznom stanovisku k projektovej dokumentácii obnovy/úpravy. Kým v prípade stavebných pamiatok je predmetom ochrany predovšetkým ich hmotová podstata, v prípade obnovy rastlinnej zložky pamiatok záhradného umenia nie je predmetom ochrany konkrétny jedinec (napr. strom) alebo porastová skupina, ale idea v nich obsiahnutá. Ide totiž o zložky živé a ako také pominuteľné a obnoviteľné. Samotná Florentská charta pripúšťa v prípade dožitia rastlinnej zložky pamiatky jej výmenu, čo je jasne formulované v článku 11 nasledovne: „...záhradu možno udržiavať v dobrom stave okamžitými čiastkovými náhradami a ak je to potrebné – v dlhodobom výhlade – cyklickou obnovou.“ Tento výklad však nesmie byť zneužitý na neodôvodnené výrubu starých jedincov (stromov), pokiaľ je možné tieto staré exempláre drevín, ktoré často pochádzajú ešte z obdobia založenia, zachrániť odborným ošetrovaním alebo redukciami koruny – tieto postupy treba vždy uprednostniť pred výrubom. Pri rozhodovaní o výrube/ošetrovaní sa metodik môže oprieť o odborný posudok odborne spôsobilej osoby v oblasti starostlivosti o dreviny (arborista s certifikáciou ISA Slovensko) a/alebo o analýzu zdravotného stavu drevín získanú inými nedeštruktívnymi metódami (napr. akustická tomografia stromov).

Ďalšie metodické špecifiká obnovy pamiatok záhradného umenia vyplývajú zo skutočnosti, že hlavnou kompozičnou zložkou pamiatky je živý organizmus – rastlina, tu drevina – ktorý je závislý od podmienok vonkajšieho prostredia. Klimatická zmena so všetkými extrémami a sprievodnými javmi stresuje

všetky živé organizmy, oslabuje vitalitu drevín, ktoré oslabené podliehajú novým inváznym škodcom a chorobám (napr. vijačka krušpánová na krušpáne). Pokles hladiny spodných vôd spôsobuje, že koreňový systém stromov v letných mesiacoch nedosiahne na hladinu spodných vôd a stromy odumierajú v dôsledku sucha. Kompenzovať tieto stresy zvýšenou intenzitou starostlivosti (vijačka – 3 až 5 postrekov ročne, stromy – zálievka v priebehu minimálne troch letných mesiacov) je vo väčšine prípadov nereálne a najmä dlhodobo neudržateľné. Táto metodika nemá ambície legitimizovať výsadby iných druhov ekologicky odolnejších proti prebiehajúcim klimatickým zmenám namiesto druhov, ktorými bola kompozícia budovaná pôvodne. No ako alternatívu k druhom použitým v kompozícii v období založenia parkového objektu, ktorou vieme plnohodnotne nahradiť pôvodné výsadby a obnoviť kompozíciu v jej pôvodnom výraze, pokladáme za prípustnú výsadbu nových, odolných, tzv. náhradných druhov. Príkladom môže byť náhrada krušpánu (*Buxus sempervirens*) napr. tisom (*Taxus baccata*) v pravidelných parterových motívoch.

Náhrada druhmi odolnejšími v záujme zachovania kompozície diela je v niektorých prípadoch odôvodniteľná, keďže kompozícia ako celok je nadradená zložkám a prvkom, ktorými je budovaná.

Dlhodobejšie predpovede možných klimatických zmien a reakcie drevín na tieto zmeny sú v súčasnosti predmetom štúdií a pozorovaní na viacerých stredo-európskych vedeckých pracoviskách. Pre podmienky Slovenska môžu byť relevantné výsledky riešiteľského kolektívu v rámci výskumného projektu Metody a nástroje krajinárskej architektúry pro rozvoj územia na Fakulte záhradníctva Mendelovej univerzity v Brne. Na základe súčasnej úrovne poznania riešitelia navrhujú výber potenciálne vhodných taxónov drevín, pri ktorých sa predpokladá schopnosť adaptácie na meniacu sa klímu. Na účely tejto metodiky sa odporúčajú v pamiatkach záhradného umenia taxóny v zmysle prílohy.¹⁹

Zo skutočnosti, že hlavnou kompozičnou zložkou pamiatky záhradného umenia je živý organizmus – drevina – vyplývajú ďalšie metodické špecifiká, a síce problematika zemných/výkopových prác na ploche pamiatky. Tie si vyžaduje obnova parkových komunikácií, spevnených plôch a obnova pôvodných alebo trasovanie nových rozvodov inžinierskych sietí. V pamiatke záhradného umenia sú však komunikácie a všetky kompozičné zložky podriadené vegetačnej zložke. Ich obnova preto nesmie v žiadnom prípade ohroziť vitalitu drevín. Koreňové systémy drevín, ktoré často vystupujú až na pôdny povrch, však možnosti výkopových prác v parkoch limitujú. Založenie parkového chodníka obvyklým spôsobom, to znamená výkop lôžka v zmysle noriem STN a osadenie obrubníkov, by mnohé stromy v parkoch odsúdilo na postupný zánik. V takýchto prípadoch je metodicky prípustný alternatívny spôsob založenia parkového chodníka. Prípustné sú stavebnotechnické riešenia ohľaduplné ku koreňovým systémom drevín, možné je napríklad zvýšenie nivelety chodníka s vylúčením

19 PEJCHAL, M. Použití dřevin v zahradní a krajinářské architektuře z pohledu možných klimatických změn [online]. In: SALAŠ, P. (ed.). *Rostliny v podmínkách měnícího se klimatu*. Vědecká příloha časopisu *Úroda*, 2011, roč. 59, č. 10. Lednice: Mendelova univerzita v Brně, 2011, s. 461-472 [cit. 6. septembra 2023]. ISSN 0139-6013. Dostupné na: <http://www.cbks.cz/rostliny2011/prispevky/Pejchal.pdf>

18 FATUROVÁ, MATULOVÁ, ref. 1.

► Obr. 6. Ručne realizované výkopové práce v parku.

osadenia obrubníka, ďalším stavebnotechnickým riešením môže byť premostenie problematických miest chodníkom nad úrovňou terénu, tzv. koreňový mostík. Osadzovanie obrubníkov v PAZAU je novodobý trend, ktorý môže byť v niektorých prípadoch tolerovaný z praktických dôvodov (údržba). V prípadoch, kedy sú výkopové práce v priestore koreňového systému drevín nevyhnutné, je podmienkou ich realizácie ručný výkop bez použitia mechanizácie (obr. 6) v súlade s postupom podľa arboristického štandardu *Ochrana drevín pri stavebnej činnosti*.²⁰ Ak počas akýchkoľvek výkopových či zemných prác (výsadba, chodníky, obrubníky, záhradná architektúra a pod.) na ploche PAZAU alebo na pamiatkovom území dôjde k odkrytiu nepredvídaného nález, je nutné postupovať podľa § 32 ods. 14 pamiatkového zákona (viac pozri v: *Archeológia*). Prípadná konzervácia a prezentácia archeologického náleziska musí byť kompozične podriadená vegetačnej zložke objektu.

Ďalším metodickým špecifikom v procese obnovy PAZAU je zakladanie trávnikov/travinovo-bylinných spoločenstiev. Technologický postup zakladania trávnikov sa líši podľa toho, či ide o založenie/revitalizáciu trávniku na voľných/lúčnych plochách alebo či ide o založenie/revitalizáciu trávniku ako podrastu pod stromami, resp. porastovými skupinami. Kým v prípade voľných plôch je prípustná v procese predsejbovej prípravy pôdy i orba pôdy, v podraсте drevín je orba neprípustná, prípustné je iba jemné rozrušenie povrchovej vrstvy pôdy do hĺbky maximálne 5 cm a vyrovnanie nerovností dosypaním ornice. Príprava pôdy zasahujúca hlbšie horizonty pôdy by mohla narušiť vitálnu vrstvu koreňového systému drevín, čo by spôsobilo ich postupný úhyn. Požiadavka na

odlišný technologický postup zakladania/revitalizácie trávnikov vo výkresovej aj textovej časti projektovej dokumentácie má byť formulovaná v rozhodnutí orgánu ochrany pamiatkového fondu o zámere obnovy/úpravy, prípadne uplatnená v procese prerokovania projektovej dokumentácie v rozpracovanosti.

Krajský pamiatkový úrad v rozhodnutí o zámere obnovy/úpravy, resp. v záväznom stanovisku k projektovej dokumentácii obnovy/úpravy neživých kompozičných zložiek a štrukturálnych prvkov PAZAU ukladá podmienky so zreteľom na zachovanie maximálnej autenticity pamiatky, resp. jej časti. To sa týka hmotovo-priestorových vzťahov (napr. návrh trasovania parkových komunikácií s maximálnym rešpektom k zisteniam o pôvodnom trasovaní), použitých materiálov (eliminovať použitie moderných materiálov, napr. zámkových dlažieb), spôsobu prezentácie zložiek a prvkov, ktoré sa dochovali vo forme fragmentov (zabezpečenie pred vandalizmom, informačný systém), a tiež prístupu k výberu parkového mobiliáru vrátane osvetľovacích telies a oplotenia (pri absencii pôvodných predmetov sa preferujú minimalistické riešenia bez slohových atribútov v kvalitnom materiálovom a remeselnom vyhotovení). Osobitnou problematikou je obnova vodných prvkov a vodného systému, pokiaľ bol súčasťou PAZAU. Obnova nefunkčných prvkov (hatí, kanálov, vodných plôch) je možná len v spolupráci s príslušným správcom vodného toku pri rešpektovaní všetkých súvisiacich právnych noriem a STN. Podľa súčasnej legislatívy sú tieto diela definované ako malá vodná stavba, projektovať ich môže len odborne spôsobilá osoba podľa osobitných predpisov. Krajský pamiatkový úrad určí podmienky, za ktorých môže byť obnova tejto kompozičnej zložky pripravovaná a vykonávaná, a to v úzkej spolupráci metodika s osobou odborne spôsobilou na projektovanie vodných stavieb.

V niektorých prípadoch je tlak na umiestnenie novotvarov a nových prvkov v PAZAU zo strany vlastníka, ktorý hlavný objekt adaptoval na novú funkciu. Najčastejšie ide o nadštandardnú vybavenosť hotelových zariadení, ako sú bazény a wellness zariadenia v prístavbách ku kaštielom alebo v samostatne stojacich objektoch v parku. Ideálnym riešením je situovať tieto objekty mimo plochy PAZAU, akceptovateľné v niektorých prípadoch je i využitie bývalých hospodárskych objektov, ak tieto nie sú samostatným pamiatkovým objektom. V prípadoch, kedy vieme hodnoverne preukázať existenciu parciel, na ktorých v minulosti stavby stáli, môže byť za dodržania podmienok (hmota a proporcie stavby, architektonický výraz a použité materiály) stanovených KPÚ stavba prípustná. V odôvodnených prípadoch sú prípustné i novotvary pôvodných štrukturálnych prvkov, prípadne i situovanie nových štrukturálnych prvkov do diela PAZAU. Novotvar je z pohľadu architektúry definovaný ako jeden zo spôsobov náhrady pôvodných prvkov ako nová architektonická tvorba (obr. 7). Platí niekoľko všeobecných pravidiel, pri dodržaní ktorých môže byť novotvar štrukturálneho prvku alebo i nový štrukturálny prvok prípustný ako priznanie princípu vývoja spoločnosti a pamiatky; novotvar, resp. nový štrukturálny prvok je priznanou novou vrstvou diela.

20 *Arboristický štandard 2: Ochrana drevín pri stavebnej činnosti. Metodická príručka*. Nitra: Slovenská poľnohospodárska univerzita v Nitre, 2018. ISBN 978-80-552-1896-0. Dostupné na: <https://doi.org/10.15414/2018.9788055218960>

Pri posudzovaní prípustnosti novotvarov a nových prvkov v PAZAU sa zohľadňuje:

- architektonická, výtvarná a umelecká hodnota novotvaru/nového prvku,
- podriadenosť novotvaru/nového prvku kompozičným súvislostiam diela,
- vyhýbanie sa historizujúcim výrazovým prostriedkom,
- kvalita tvaroslovia, materiálu a remeselného vyhotovenia novotvaru/nového prvku.

Častou požiadavkou najmä zo strany obcí je situovanie nových prvkov v podobe detských ihrísk v parkových objektoch. Pôvodne súkromné a pre verejnosť uzatvorené parky pri kaštieloch v obciach, ktoré sú v súčasnosti v majetkoch obcí a slúžia na krátkodobú rekreáciu obyvateľov, detské ihriská nemali; z tohto pohľadu je situovanie ihriska do parku novým prvkom. Berúc do úvahy novú funkciu parkového objektu je detské ihrisko ako prvok v parku prípustné, rozhodujúce je jeho situovanie a architektonicko-materiálové stvárnenie. Ideálne je umiestniť ho do okrajovej časti parku tak, aby sa neuplatňovalo v pohľadoch a priehľadoch. Výber hracích prvkov posúdi metodik ochrany pamiatkového fondu so zreteľom, aby na ploche NKP neboli umiestňované typizované prvky.

► Obr. 7. Moderné umelecké dielo, park, Topoľčianky.

7. NEGATÍVNE TRENDY

Okruh problémov a negatívnych trendov, ktoré sa týkajú objektov PAZAU, je viac-menej podobný; medzi spoločné problémy patrí:

- nedostatočná alebo neodborná údržba,
- výruby drevín ako dôsledok zanedbanej údržby alebo poškodzovania stavieb,
- problematické vlastnícke vzťahy,
- používanie nevhodných materiálov stavebných i biologických (používanie moderných kultivarov),
- klimatické zmeny a ich vplyv na vegetačnú zložku objektov PAZAU,
- výskyt nových invázných druhov rastlín aj živočíchov,
- zmena hydrologického režimu, resp. pokles hladiny podzemných vôd,
- obavy vlastníkov z poškodzovania stavebných objektov koreňovým systémom drevín,
- nekoncepčné dosadby aktuálne moderných druhov a kultivarov, napr. v 60. rokoch výsadby tuje mlyňanskej (*Thuja occidentalis* «Malonyana»), v 80. rokoch výsadby cyprusovca leylandského (*Cupressocyparis leylandii*) a veľkoplošné výsadby kultivarov jalovca,
- nekoncepčné dosadby tzv. zahustených výsadiel v 80. a 90. rokoch 20. storočia,
- tlak vlastníkov a správcov objektov na minimalizáciu údržby a zníženie nákladov (v súčasnosti rozšírený tlak na spoločnosti zabezpečujúce upratovací servis v interiéroch objektu na to, aby zabezpečovali aj údržbu zelene),
- absencia dlhodobých plánov údržby a včasného a systematického dopĺňania porastových štruktúr dosadbami na udržanie pôvodnej kompozície (údržba sa primárne zameriava len na odstraňovanie poškodených a chorých drevín),
- limitované finančné možnosti v prípade už prebiehajúcej obnovy (hlavný objekt vyčerpá väčšinu finančných zdrojov určených na celkovú obnovu),
- skladovanie stavebného materiálu a pohyb ťažkých mechanizmov na ploche PAZAU v priebehu obnovy hlavného objektu; ak nie je reálne tieto z plochy PAZAU vylúčiť, je potrebné určiť plochy, kde sú tieto aktivity tolerovateľné a zároveň určiť podmienky, ako sa má plocha po skončení stavby upraviť (obr. 8); niektoré stavebné práce v blízkosti drevín sa úplne vylúčiť nedajú, v týchto prípadoch má metodik ochrany pamiatkového fondu k dispozícii odborný materiál *Arboristický štandard, Ochrana drevín pri stavebnej činnosti, príloha č. 3*, v zmysle ktorého môže uložiť opatrenia, ktorými sa pri realizácii stavebných prác predídze poškodeniu drevín alebo sa zmierni rozsah ich poškodenia.

Okrem problémov, ktoré sú pre objekty PAZAU spoločné, je tu celý rad problémov špecifických pre skupiny základných objektov:

Špecifické problémy parkových objektov:

- okliešťovanie parkových objektov parceláciou a následnou zmenou funkčného využitia na odčlenených parcelách,
- tlak na vytváranie komunikácií, spevnených plôch a parkovacích miest v súvislosti so zmenou funkcie hlavného objektu (hotelové zariadenia v kaštieloch),
- v prípade mestských parkov snaha magistrátov miest situovať do týchto objektov maximálne množstvo aktivít a atrakcií, čo ohrozuje samotnú pamiatkovú podstatu týchto objektov,
- nepochopenie nadradenosti vegetačnej zložky nad zložkou nevegetačnou v štádiu projekčnej prípravy obnovy (nešetrná obnova parkových komunikácií a inžinierskych sietí môže nevratne poškodiť koreňové systémy drevín, čo dreviny odsúdi na zánik a *de facto* parkový objekt tiež),
- požiadavky na využitie parkov na rôzne komerčné a jednorazové aktivity a s tým súvisiace požiadavky na dočasné technické zázemie týchto akcií (ozvučenie, stánky a pod.).

Špecifické problémy objektov záhrad:

- odstraňovanie pôvodných hodnotných oplotení a ich nahrádzanie plnými nepriehľadnými plotmi vo vilových záhradách,
- úplné odstraňovanie oplotení tvoriacich uličnú čiaru vo vilových mestských záhradách,
- zánik tzv. predzáhradiek po odstránení oplotenia s následným spevnením povrchu s cieľom získania parkovacích miest,
- strata genofondu pôvodne použitých bylín a trvaliek.

►► Obr. 8. Uloženie stavebného materiálu na ploche parku.

Špecifické problémy pre skupinu objektov evidovaných ako úprava sadovnícka:

- úprava sadovnícka cintorínska; tlak na získanie ďalších hrobových miest spolu s úsilím pozostalých o úpravu hrobových miest stavebnotechnickými riešeniami (betónovanie chodníkov a spevnených plôch) sa dostáva do kolízie s pôvodnými alejovými stromami, ktoré tvoria kompozičnú kostru zelene cintorína, vlastníci hrobových miest dôvodia, že koreňové systémy stromov narušujú krypty, spad listov znečisťuje náhrobníky, čo spolu s prirodzeným starnutím stromov vedie k postupnej redukcii stromov v alejach. Doplnenie alejí o nové jedince je problematické, keďže plocha cintorína je zahustená hrobovými miestami v miere, ktorá neumožňuje výkop výsadbových jám a už vôbec nie rozvoj koreňového systému nového stromu. Z dlhodobého hľadiska preto tieto pamiatkové objekty pokladáme v niektorých prípadoch za neudržateľné,
- úprava sadovnícka sakrálnych objektov; pôvodne krajinné dominanty sa v dôsledku prekrytia zámerne a nevhodne vysadenou alebo náletovou vegetáciou stávajú nečitateľné.

Špecifické problémy pre skupinu objektov evidovaných ako aleja, stromoradie, strom:

- obnova alejí alebo stromoradií, ktoré sprevádzajú komunikácie – cesty v správe Slovenskej správy ciest –, môže narážať na aktuálne technické normy, predovšetkým na technickú normu STN 73 6101 Projektovanie ciest a diaľnic,

- metodicky správna obnova aleje, to znamená jednorazová výmena všetkých jedincov rovnakým rodom, druhom, kultivarom, rovnakého veku a z toho istého pestovateľského zdroja je často iba teoretickým postulátom neobhájiteľným pred občianskou verejnosťou, ale tiež pred vlastným svedomím metodika – takýto prístup totiž predpokladá, že je prípustné asanovať aj zdravé a perspektívne jedince, a to v záujme nadradenosti kompozície; stanoviť univerzálny metodický postup obnovy alejí a stromoradií je preto nereálne, obnova alejí vyžaduje individuálny prístup ku každému jednotlivému objektu, interdisciplinárny pohľad na problém, ale tiež participáciu verejnosti na jeho riešení.

Špecifické problémy zelene v pamiatkových územiach:

- snaha o obnovu a návrat zelene do mestských ulíc a námestí často naráža na limity vyplývajúce z existencie inžinierskych sietí,
- návrat zelene do pamiatkových území vo forme mobilných prvkov je často kontroverzný (obr. 9),
- nutnosť akceptovať nahradenie pôvodných druhov drevín odolnými rodmi a druhmi v historickom prostredí sídla v minulosti nepoužívaných ako dôsledok extrémnej zmeny podmienok v mestskom interiéru,
- likvidácia oplotení a predzáhradiek s cieľom získania parkovacích miest, pozri problémy vilových záhrad vyššie.

► Obr. 9. Prvky mobilnej zelene, pešia zóna, Nitra.

8. POZITÍVNE PRÍKLADY

Z praxe môžeme uviesť niekoľko príkladov vzorových obnov pamiatok záhradného umenia. Spoločným menovateľom týchto úspešných obnov nie je len spolupráca a vzájomné pochopenie metodika, vlastníka a projektanta v procese obnovy, dobrá prípravná a projektová dokumentácia obnovy a odborná úroveň realizačných prác – v prípade pamiatok záhradného umenia je úspech úsilia smerujúceho k obnove pamiatky podmienený následnou údržbou.

Aj najlepšie pripravená a realizovaná obnova pamiatky záhradného umenia pri absentujúcej údržbe rýchlo degraduje. Z týchto dôvodov pokladáme za úspešnú iba takú obnovu, na ktorú naviazala po ukončení prác odborná údržba, ktorá zabezpečila pretrvanie pamiatkových hodnôt objektu (obr. 10 – 17).

► Obr. 10. Obnova vilovej záhrady, Bratislava, č. ÚZPF 436-2.

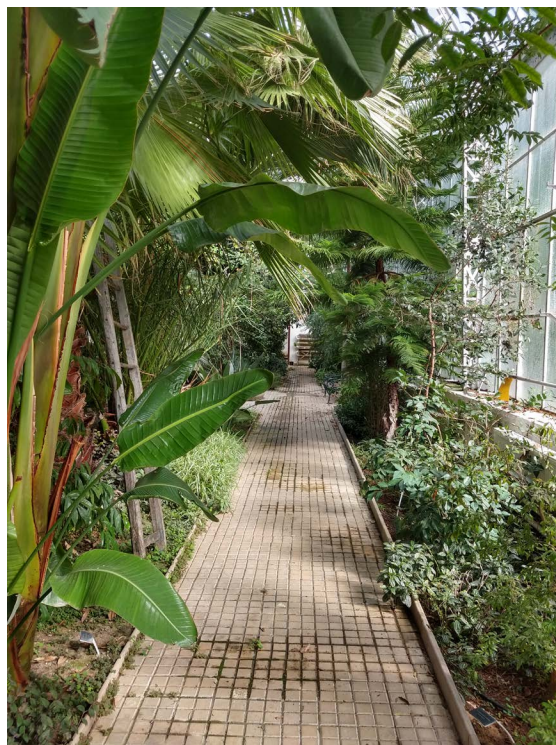
►► Obr. 12. Obnova parkových komunikácií, park, Zvolen, č. ÚZPF 1132-2.

► Obr. 11. Obnova parkového priehľadu, park, Betliar, č. ÚZPF 475-7.

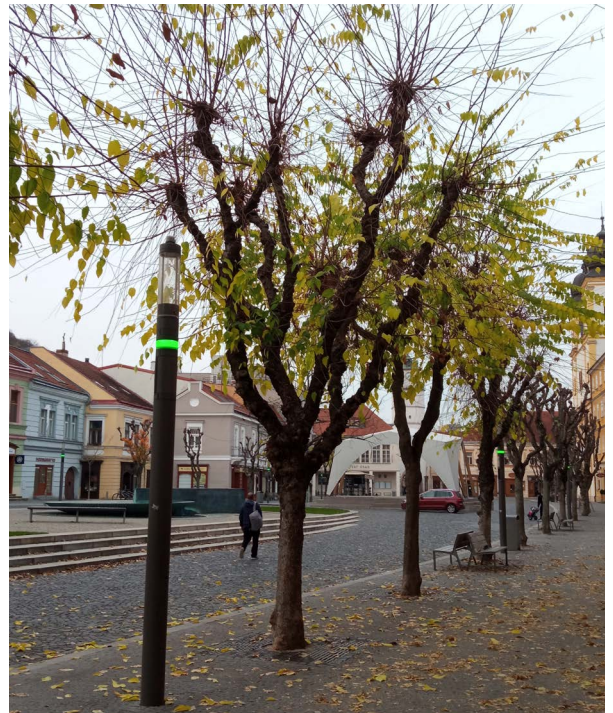
►► Obr. 13. Obnova skleníkových zbierok, skleník, Topoľčianky, č. ÚZPF 1555-13.

►► Obr. 14.
Komplexná obnova,
Biskupská záhrada,
Spišská Kapitula,
č. ÚZPF 2371-3.

►► Obr. 15. Obnova
stromoradií, MPR,
Trenčín.

►► Obr. 16.
Komplexná obnova,
záhrada, Holíč,
č. ÚZPF 613-30.

►► Obr. 17. Komplexná
obnova, park, Žilina,
Budatín, č. ÚZPF
1427-2.

9. LEGISLATÍVA (SÚČASNÉ TECHNICKÉ POŽIADAVKY NA VÝSTAVBU)

MEDZINÁRODNÉ ZMLUVY

Oznámenie Ministerstva zahraničných vecí SR č. 34/1996 Z. z. o uzavretí Dohovoru o biologickej diverzite.

Oznámenie Ministerstva zahraničných vecí SR č. 82/2004 Z. z. o prijatí Kartagenského protokolu o biologickej bezpečnosti k Dohovoru o biologickej diverzite.

Oznámenie Ministerstva zahraničných vecí SR č. 91/1998 Z. z. o uzavretí Dohovoru o ochrane sťahovavých druhov voľne žijúcich živočíchov (Bonnský dohovor).

Oznámenie Ministerstva zahraničných vecí SR č. 93/1998 Z. z. o uzavretí Dohovoru o ochrane európskych voľne žijúcich organizmov a prírodných stanovišť (Bernský dohovor).

Oznámenie Federálneho ministerstva zahraničných vecí č. 159/1991 Zb. o uzavretí Dohovoru o ochrane svetového kultúrneho a prírodného dedičstva.

Oznámenie Ministerstva zahraničných vecí SR č. 214/2010 Z. z. o prijatí Dodatku č. 2 k Dohode o ochrane netopierov v Európe.

Oznámenie Ministerstva zahraničných vecí SR č. 250/1999 Z. z. o prijatí Dohody o ochrane netopierov v Európe.

Oznámenie Ministerstva zahraničných vecí SR č. 268/2002 Z. z. o prijatí Dohody o ochrane africko-euroázijských druhov vodného sťahovavého vtáctva.

Oznámenie Federálneho ministerstva zahraničných vecí č. 396/1990 Zb. o uzavretí Dohovoru o mokradiach majúcich medzinárodný význam najmä ako biotopy vodného vtáctva (Ramsarský dohovor).

Oznámenie Ministerstva zahraničných vecí SR č. 515/2005 Z. z. o uzavretí Európskeho dohovoru o krajine.

MEDZINÁRODNÉ CHARTY

Florentská charta – Historické záhrady. Florencia, 1982.

ZÁKONY

Zákon č. 49/2002 Z. z. o ochrane pamiatkového fondu v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 50/1976 Zb. o územnom plánovaní a stavebnom poriadku (stavebný zákon) v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 138/1992 Zb. o autorizovaných architektoch a autorizovaných stavebných inžinieroch v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 150/2019 Z. z. o prevencii a manažmente introdukcie a šírenia invázných nepôvodných druhov a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

Zákon č. 200/2022 Z. z. o územnom plánovaní v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 201/2022 Z. z. o výstavbe v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 543/2002 Z. z. o ochrane prírody a krajiny v znení neskorších predpisov.

NARIADENIA A VYHLÁŠKY

Nariadenie vlády č. 449/2019 Z. z., ktorým sa vydáva zoznam invázných nepôvodných druhov vzbudzujúcich obavy Slovenskej republiky.

Vyhláška Ministerstva životného prostredia Slovenskej republiky č. 170/2021 Z. z., ktorou sa vykonáva zákon č. 543/2002 Z. z. o ochrane prírody a krajiny v znení neskorších predpisov.

Vyhláška Ministerstva kultúry Slovenskej republiky č. 253/2010 Z. z., ktorou vykonáva zákon č. 49/2002 Z. z. o ochrane pamiatkového fondu v znení neskorších predpisov v znení vyhlášky č. 231/2014 Z. z.

Vyhláška Ministerstva životného prostredia Slovenskej republiky č. 450/2019 Z. z., ktorou sa ustanovujú podmienky a spôsoby odstraňovania invázných nepôvodných druhov.

VÝNOSY

Výnos Ministerstva životného prostredia SR č. 3/2004-5.1 zo 14. júla 2004, ktorým sa vydáva národný zoznam území európskeho významu (Oznámenie Ministerstva životného prostredia SR č. 450/2004 Z. z.).

SLOVENSKÉ TECHNICKÉ NORMY

STN 46 5332: 1986, *Ochrana prírody. Pôdy. Požiadavky na ochranu úrodnej vrstvy pôdy pri zemných prácach.*

STN 73 3050: 1986, *Zemné práce. Všeobecné ustanovenia.*

STN 83 7010: 2005, *Ochrana prírody. Ošetrovanie, udržiavanie a ochrana stromovej vegetácie.*

STN 83 7015: 2010, *Technológia vegetačných úprav v krajine. Práca s pôdou.*

STN 83 7016: 2010, *Technológia vegetačných úprav v krajine. Rastliny a ich výsadba.*

STN 83 7017: 2010, *Technológia vegetačných úprava v krajine. Trávniky a ich zakladanie.*

STN 83 7019: 2010, *Technológia vegetačných úprav v krajine. Rozvojová a udržiavacia starostlivosť o vegetačné plochy.*

METODICKÉ PRÍRUČKY A TECHNICKÉ ŠTANDARDY

Arboristický štandard 1: Rez stromov. Metodická príručka. Nitra: Slovenská poľnohospodárska univerzita v Nitre, 2015. ISBN 978-80-552-1364-4. Dostupné na: <http://dx.doi.org/10.15414/2015.9788055213644>

Arboristický štandard 2: Ochrana drevín pri stavebnej činnosti. Metodická príručka. Nitra: Slovenská poľnohospodárska univerzita v Nitre, 2018. ISBN 978-80-552-1896-0. Dostupné na: <https://doi.org/10.15414/2018.9788055218960>

Arboristický štandard 3: Hodnotenie stavu stromov. Metodická príručka. Nitra: Slovenská poľnohospodárska univerzita v Nitre, 2019. ISBN 978-80-552-2013-0. Dostupné na: <https://doi.org/10.15414/2019.9788055220130>

Arboristický štandard 4: Výsadba stromov a krov. Metodická príručka. Nitra: Slovenská poľnohospodárska univerzita v Nitre, 2019. ISBN 978-80-552-2107-6. Dostupné na: <https://doi.org/10.15414/2019.9788055221076>

Arboristický štandard 5: Rez krov. Metodická príručka. Nitra: Slovenská poľnohospodárska univerzita v Nitre, 2021. ISBN 978-80-552-2301-8. Dostupné na: <https://doi.org/10.15414/2021.9788055223018>

FATUROVÁ, A., MATULOVÁ, E. *Terminológia a klasifikácia pamiatok záhradnej architektúry a umenia. Kategória pamiatkových objektov. Historická zeleň.* Nová Baňa: Pamiatkový úrad SR, 2022.

10. ODPORÚČANÁ ODBORNÁ LITERATÚRA

BAROŠ, A. *Péče o bylinné patro v památkách zahradního umění* [online]. Průhonice: Výzkumný ústav Silva Taroucy pro krajinu a okrasné zahradnictví, 2015. ISBN 978-80-87674-13-0.

Dostupné na: https://www.venkovskazelen.cz/soubory/metodika/byliny_pro_web.pdf

BULÍŘ, P., BAROŠOVÁ, I., BAROŠ, A. *Evidence a hodnocení vegetačních prvků v památkách zahradního umění. Certifikovaná metodika* [online]. Průhonice: Výzkumný ústav Silva Taroucy pro krajinu a okrasné zahradnictví, 2015. ISBN 978-80-87674-07-9. Dostupné na:

https://www.venkovskazelen.cz/soubory/Zahrady_parky/metodika/Bulir_a_kol_2015.pdf

GOJDA, M., et al. *Archeologický výzkum památek zahradního umění. Odborná metodika* [online]. Praha: Národní památkový ústav, 2015. ISBN 978-80-7480-030-6. Dostupné na:

<https://www.npu.cz/publikace/met59-nczk-archeologie.pdf>

HAVLŮJOVÁ, H., HUDEC, P. *Památková edukace v historických zahradách a parcích: Příklady dobré praxe. Odborná metodika* [online]. Praha: Národní památkový ústav, 2015. ISBN 978-80-7480-125-9.

Dostupné na: <http://www.nczk.cz/www/useruploads/metodika%20NCZK.pdf>

HENDRYCH, J. *Metodika mapování, evidence, dokumentace, péče a ochrany významných alejí a jejich dřevin* [online]. Průhonice: Výzkumný ústav Silva Taroucy pro krajinu a okrasné zahradnictví, 2015.

Dostupné na: <http://www.nusl.cz/ntk/nusl-201442>

HUDEC, P., KŘESADLOVÁ, L. *Způsoby edukačního využití památek zahradního umění* [online]. Praha: Národní památkový ústav, 2015. ISBN 978-80-7480-029-0. Dostupné na:

<https://www.npu.cz/publikace/met58-nczk-lektorske-aktivity-v-zahradach.pdf>

HUDEC, P., KŘESADLOVÁ, L. *Způsoby prezentace památek zahradního umění* [online]. Praha: Národní památkový ústav, 2015. ISBN 978-80-7480-028-3. Dostupné na:

<http://www.nczk.cz/useruploads/files/metodiky%20NCZK%20-%20prezentace.pdf>

KIRSCHER, J., KOHLOVÁ, J., SOUČEK, J. *Metodika popisu živých sbírek v památkách zahradního umění pro zápis do centrální evidence sbírek* [online]. Průhonice: Botanický ústav AV ČR, 2014. Dostupné na:

<http://www.nczk.cz/useruploads/files/CM-1%20DF12-005%20Metodika%20popisu%20pro%20zapis%20d.pdf>

KIRSCHER, J., KOHLOVÁ, J., SOUČEK, J. *Metodika pro evidenci živých sbírek v památkách zahradního umění* [online]. Průhonice: Botanický ústav AV ČR, 2015. Dostupné na:

<https://invenio.nusl.cz/record/203174/files/content.csg.pdf>

KIRSCHER, J., KOHLOVÁ, J., SOUČEK, J. *Metodika pro sledování a vyhodnocování procesu introdukce v památkách zahradního umění* [online]. Průhonice: Botanický ústav AV ČR, 2015. Dostupné na:

<http://www.nczk.cz/useruploads/files/CM-3%20DF12-005%20Metodika%20vyhodnocov%C3%A1n%C3%AD%20in.pdf>

KIRSCHER, J., SOUČEK, J. *Metodika záchrany a revitalizace introdukovaných dřevin v památkách zahradního umění* [online]. Průhonice: Botanický ústav AV ČR, 2015. Dostupné na:

<https://invenio.nusl.cz/record/203175/files/content.csg.pdf>

KREJČÍŘÍK, P., KŘESADLOVÁ, L. *Obnova vysokých tvarovaných stěn v památkách zahradního umění. Odborná metodika* [online]. Praha: Národní památkový ústav, 2015. ISBN 978-80-7480-034-4. Dostupné na:

<https://nczk.cz/useruploads/files/metodiky%20NCZK%20-%20steny.pdf>

KREJČÍŘÍK, P., PEJCHAL, M. *Architektonicko-historický průzkum památky krajinářské architektury* [online].

Lednice: Zahradnická fakulta Mendelovy univerzity v Brně, 2015. Dostupné na: https://web2.mendelu.cz/zf_563_krarch/1.3.1_METODIKA-Architektonicko-historicky-pruzkum-pamatky-krajinarske-architektury/Certifikovana_Metodika_Architektonicko-historicky-pruzkum-pamatek-kraj-arch_komplet.pdf

KŘESADLOVÁ, L., et al. *Metodika prostorové analýzy památky zahradního umění* [online]. Praha: Národní památkový ústav, 2015. Dostupné na:

<http://www.nczk.cz/useruploads/files/Metodika%20prostorov%C3%A9%20anal%C3%BDzy.pdf>

KŘESADLOVÁ, L., et al. *Rostliny v nádobách a stavby pro přezimování v památkách zahradního umění. Odborná metodika* [online]. Praha: Národní památkový ústav, 2015. ISBN 978-80-7480-032-0.

Dostupné na: <https://www.npu.cz/publikace/met63-nczk-rostliny-v-nadobach.pdf>

KŘESADLOVÁ, L., OLŠAN, J., EHRLICH, M. *Management plán ochrany památkových hodnot památek zahradního umění* [online]. Praha: Národní památkový ústav, 2015.

Dostupné na:

<https://www.npu.cz/publikace/management-plan-ochrany-pamatkovych-hodnot-pamatek-zahradniho-umeni.pdf>

- KŘESADLOVÁ, L., HUDEC, P., POKOVÁ, H. *Použití cibulnatých a hlíznatých rostlin v památkách zahradního umění* [online]. Praha: Národní památkový ústav, 2019. ISBN 978-80-7480-143-3. Dostupné na: <http://www.nczk.cz/www/useruploads/files/Pouziti%20cibulnatych%20a%20hliznatych%20rostlin%20v%20PAZU.pdf>
- KUČA, K. *Metodika plánů ochrany krajinných památkových zón*. Praha: Národní památkový ústav, 2015. ISBN 978-80-7480-027-6.
- KUČOVÁ, V., et al. *Metodika tvorby standardizovaného záznamu krajinné památkové zóny* [online]. Praha: Národní památkový ústav, 2014. ISBN 978-80-7480-022-1. Dostupné na: <https://www.npu.cz/publikace/metodika-tvorby-standardizovaneho-zaznamu-krajinne-pamatkove-zony.pdf>
- KULIŠŤÁKOVÁ, L., et al. *Metodika identifikace komponovaných krajín* [online]. Lednice: Zahradnická fakulta Mendelovy univerzity v Brně, 2014. ISBN 978-80-7375-997-1. Dostupné na: <https://invenio.nusl.cz/record/202346/>
- KUŤKOVÁ, T., UHER, J. *Výběr a použití rostlinného sortimentu pro díla zahradní a krajinářské tvorby z období první republiky. Certifikovaná metodika* [online]. Lednice: Zahradnická fakulta Mendelovy univerzity v Brně, 2017. ISBN 978-80-7509-508-4. Dostupné na: http://www.nczk.cz/useruploads/files/NU%C5%A0L_ZF_metodika_Vyber%20a%20pouziti%20rostlinneho%20sortimentu.pdf
- OBDRŽÁLEK, J. *Metodika generativního a vegetativního množení dubu (Quercus L.) a lípy (Tilia L.) a její uplatnění při záchraně vzácných a ohrožených taxonů listnatých stromů. Certifikovaná metodika* [online]. Průhonice: Výzkumný ústav Silva Taroucy pro krajinu a okrasné zahradnictví, 2015. ISBN 978-80-87674-08-6. Dostupné na: https://invenio.nusl.cz/record/187491/files/nusl-187491_1.pdf
- OLŠAN, J., et al. *Metodika pasportizace památky zahradního umění* [online]. Praha: Národní památkový ústav, 2015. Dostupné na: <http://www.nczk.cz/useruploads/files/Metodika%20pasportizace.pdf>
- OLŠAN, J., et al. *Metodika identifikace hodnot památek zahradního umění* [online]. Praha: Národní památkový ústav, 2015. Dostupné na: <http://www.nczk.cz/useruploads/files/Metodika%20identifikace%20hodnot%20PAZU.pdf>
- PAVLAČKA, R. *Studie obnovy památky zahradního umění – ideová fáze projektové přípravy* [online]. Praha: Národní památkový ústav, 2015. ISBN 978-80-7480-101-3. Dostupné na: <http://www.nczk.cz/useruploads/files/metodika%20studie%20web.pdf>
- PEJCHAL, M., ŠIMEK, P. *Metodika hodnocení dřevin pro potřeby památkové péče* [online]. Lednice: Zahradnická fakulta Mendelovy univerzity v Brně, 2015. Dostupné na: <http://www.nusl.cz/ntk/nusl-203604>
- PEŠTA, J. *Stavebněhistorický a archeologický průzkum a hodnocení stavebních, technických a uměleckých objektů v památkách zahradního umění. Certifikovaná metodika* [online]. Průhonice: Výzkumný ústav Silva Taroucy pro krajinu a okrasné zahradnictví, 2015. ISBN 978-80-87674-11-6. Dostupné na: https://invenio.nusl.cz/record/201195/files/nusl-201195_1.pdf
- SALAŠOVÁ, A., et al. *Monitoring stavu krajinných památkových zón. Certifikovaná metodika* [online]. Lednice: Mendelova univerzita v Brně, 2015. ISBN 978-80-7509-359-2. Dostupné na: https://invenio.nusl.cz/record/204338/files/nusl-204338_1.pdf
- SEDLÁČEK, J., SALAŠOVÁ, A., TRPÁKOVÁ, L. *Metodika hodnocení vlivů na krajinné památkové zóny. Certifikovaná metodika* [online]. Lednice. Mendelova univerzita v Brně, 2015. ISBN 978-80-7509-360-8. Dostupné na: <https://invenio.nusl.cz/record/204339/>
- SOJKOVÁ, E., ŠIŘINA, P. *Hodnocení zeleně v městských památkových zónách* [online]. Průhonice: Výzkumný ústav Silva Taroucy pro krajinu a okrasné zahradnictví, 2014. Dostupné na: <http://www.nusl.cz/ntk/nusl-189218>
- SOJKOVÁ, E., ŠIŘINA, P. *Zásady ochrany a obnovy zeleně městských památkových zón* [online]. Průhonice: Výzkumný ústav Silva Taroucy pro krajinu a okrasné zahradnictví, 2015. Dostupné na: <http://www.nusl.cz/ntk/nusl-201073>
- STRAKOVÁ, M. *Travníky a květnaté louky v památkách zahradního umění. Odborná metodika* [online]. Praha: Národní památkový ústav, 2015. ISBN 978-80-7480-031-3. Dostupné na: <https://www.npu.cz/publikace/met60-nczk-travniky.pdf>
- ŠIMEK, P., ŠTEFL, L. *Metodika péče o díla zahradní a krajinářské tvorby z období první republiky. Certifikovaná metodika* [online]. Lednice: Zahradnická fakulta Mendelovy univerzity v Brně, 2017. ISBN 978-80-7509-507-7. Dostupné na: http://www.nczk.cz/useruploads/files/NU%C5%A0L_ZF_metodika_Pece%20o%20dila%20zahradni...2017.pdf
- ŠIMEK, P., ZÁMEČNÍK, R. *Památková obnova vilových zahrad založených v meziválečném období* [online]. Brno: Národní památkový ústav, 2015. ISBN 978-80-7480-038-2. Dostupné na: http://www.nczk.cz/useruploads/files/metodika%20COPA%203a%20zahrady_FINAL.pdf
- VELEBIL, J. *Péče o dřeviny a jejich zachování v památkách zahradního umění. Certifikovaná metodika*. Průhonice: Výzkumný ústav Silva Taroucy pro krajinu a okrasné zahradnictví, 2015. ISBN 978-80-87674-12-3.

WEBER, M., et al. *Identifikace, uchování a obnova kompozice památek zahradního umění. Certifikovaná metodika*. Průhonice: Výzkumný ústav Silva Taroucy pro krajinu a okrasné zahradnictví, 2016. ISBN 978-80-87674-14-7.

ZÁMEČNÍK, R., ŠIMEK, P. *Metodika pro obnovu vilové zahrady první republiky* [online]. Lednice: Zahradnická fakulta Mendelovy univerzity v Brně, 2016. ISBN 978-80-7509-491-9.

Dostupné na: https://invenio.nusl.cz/record/295627/files/nusl-295627_1.pdf

ZLATUŠKA, K., et al. *Cesty s nestmeleným povrchem v památkach zahradního umění. Odborná metodika*. Praha: Národní památkový ústav, 2015. ISBN 978-80-7480-033-7.

11. ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

FATUROVÁ, A., MATULOVÁ, E. *Terminológia a klasifikácia pamiatok záhradnej architektúry a umenia. Kategória pamiatkových objektov. Historická zeleň*. Nová Baňa: Pamiatkový úrad SR, 2022.

Florentská charta – Historické záhrady, Florencia 1982 [online]. Florencia: ICOMOS-IFLA, 1982. Dostupné na: https://www.culture.gov.sk/wp-content/uploads/2020/11/Florentska_charta-Historicke_zahrady.pdf

KUBIŠTA, R. *Obnova historickej zelene*. Nitra: Slovenská poľnohospodárska univerzita, 2011. ISBN 878-80-552-0727-8.

KREJČÍŘÍK, P., PEJCHAL, M. *Architektonicko-historický průzkum památky krajinářské architektury. Certifikovaná metodika* [online]. Lednice: Zahradnická fakulta Mendelovy univerzity v Brně, 2015.

Dostupné na: https://web2.mendelu.cz/zf_563_krarch/1.3.1_METODIKA-Architektonicko-historicky-pruzkum-pamatky-krajinarske-architektury/Certifikovana_Metodika_Architektonicko-historicky-pruzkum-pamatek-kraj-arch_komplet.pdf

KREJČÍŘÍK, P., KŘESADLOVÁ, L. *Obnova vysokých tvarovaných stěn v památkách zahradního umění. Odborná metodika* [online]. Praha: Národní památkový ústav, 2015. ISBN 978-80-7480-034-4.

Dostupné na: <https://nczk.cz/useruploads/files/metodiky%20NCZK%20-%20steny.pdf>

KŘESADLOVÁ, L., OLŠAN, J., EHRLICH, M. *Management plán ochrany památkových hodnot památek zahradního umění* [online]. Praha: Národní památkový ústav, 2015. Dostupné na:

<https://www.npu.cz/publikace/management-plan-ochrany-pamatkovych-hodnot-pamatek-zahradniho-umeni.pdf>

PAVLAČKA, R. *Studie obnovy památky zahradního umění – ideová fáze projektové přípravy* [online]. Praha: Národní památkový ústav, 2015. ISBN 978-80-7480-101-3.

Dostupné na: <http://www.nczk.cz/useruploads/files/metodika%20studie%20web.pdf>

PEJCHAL, M. Použití dřevin v zahradní a krajinářské architektuře z pohledu možných klimatických změn [online]. In: SALAŠ, P. (ed.). *Rostliny v podmínkách měnícího se klimatu*. Vědecká příloha časopisu Úroda, 2011, roč. 59, č. 10. Lednice: Mendelova univerzita v Brne, 2011, s. 461-472. ISSN 0139-6013.

Dostupné na: <http://www.cbks.cz/rostliny2011/prispevky/Pejchal.pdf>

PEJCHAL, M., ŠIMEK, P. Evaluation of potential of woody species vegetation components in objects of landscape architecture. In: *Acta Universitatis Agriculturae et Silviculturae Mendelianae Brunensis* [online]. Brno: Mendelova univerzita v Brně, 2012, Vol. 60, No. 8, s. 199-204. ISSN 1211-8516.

Dostupné na: <https://acta.mendelu.cz/pdfs/acu/2012/08/24.pdf>

12. ZOZNAM TABULIEK

Tab. 1. Prehľad základných unifikovaných názvov základných objektov NNKP/PO pamiatok záhradnej architektúry a umenia a ich bližšie určenie.

Tab. 2. Dôvody uplatnenia materiállovej náhrady.

13. ZDROJE OBRAZOVEJ A FOTOGRAFICKEJ PRÍLOHY

Úvodný obrázok. Obnova biskupskej záhrady na Spišskej Kapitule. Zdroj: archív KPÚ Prešov.

Obr. 1. Pravidelný motív parteru pred kaštieľom, park, Betliar. Zdroj: archív KPÚ Nitra.

Obr. 2. Rajský dvor, Kláštor františkánov, Malacky. Zdroj: archív KPÚ Trnava.

Obr. 3. Kláštorná záhrada, Jasov. Zdroj: archív KPÚ Košice.

Obr. 4. Vilová záhrada, Bratislava. Zdroj: archív KPÚ Nitra.

Obr. 5. Pamiatky histórie, Duklianske bojisko, Vyšný Komárnik. Zdroj: archív KPÚ Košice.

Obr. 6. Ručne realizované výkopové práce v parku. Zdroj: archív KPÚ Nitra.

Obr. 7. Moderné umelecké dielo, park, Topolčianky. Zdroj: archív KPÚ Nitra.

Obr. 8. Uloženie stavebného materiálu na ploche parku. Zdroj: archív KPÚ Nitra.

Obr. 9. Prvky mobilnej zelene, pešia zóna, Nitra. Zdroj: archív KPÚ Nitra.

Obr. 10. Obnova vilovej záhrady, Bratislava, č. ÚZPF 436-2. Zdroj: archív KPÚ Bratislava.

Obr. 11. Obnova parkového priehľadu, park, Betliar, č. ÚZPF 475-7. Zdroj: archív KPÚ Košice.

Obr. 12. Obnova parkových komunikácií, park, Zvolen, č. ÚZPF 1132-2. Zdroj: archív KPÚ Banská Bystrica.

Obr. 13. Obnova skleníkových zbierok, skleníky, Topolčianky, č. ÚZPF 1555-13. Zdroj: archív KPÚ Nitra.

Obr. 14. Komplexná obnova, Biskupská záhrada, Spišská Kapitula, č. ÚZPF 2371-3. Zdroj: archív KPÚ Prešov.

Obr. 15. Obnova stromoradií, MPR, Trenčín. Zdroj: archív KPÚ Trenčín.

Obr. 16. Komplexná obnova, záhrada, Holíč, č. ÚZPF 613-30. Zdroj: archív KPÚ Trnava.

Obr. 17. Komplexná obnova, park, Žilina, Budatín, č. ÚZPF 1427-2. Zdroj: archív KPÚ Žilina.

PLÁN [OBNOVY]

B. Metodika princípov rozhodovania Pamiatkového úradu SR vo veciach stavebnotechnického /alebo reštaurátorského/ zásahu

Časť 7. Stavebná časť – typologické druhy

HISTORICKÁ ZELEŇ

AUTORKY METODIKY

Darina Ulrychová
Denisa Halajová

ODBORNÍ RECENZENTI

Anna Faturová
Eva Semanová

REDAKCIA

Martin Neumann

POĎAKOVANIE

Anna Faturová
Eva Semanová

JAZYKOVÉ ÚPRAVY

Mária Bartoš

GRAFICKÁ ÚPRAVA

Filip Horanský

VYDAL

Pamiatkový úrad Slovenskej republiky
Cesta na Červený most 6, 814 06 Bratislava

Vydanie prvé
© 2023

www.pamiatky.sk